

Жадид

Tilda, fikrda, ishda birlik!

2024-yil
12-aprel
№ 16(16)

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

FALAKIYOT

Muhtaram
Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning:
"Xalqimizning ulug'vor qudrati jo'sh urgan hozirgi zamonda O'zbekistonda yangi bir uyg'onish – Uchinchi Renessans davriga poydevor yaratilmoqda, desak, ayni haqiqat bo'ladi", degan so'zlari barchamizni bu harakatga astoyildi yondoshishga da'vat etidi.

E'tiboringizga havola etilayotgan maqolada buyuk uyg'onishlar davri Renessanslarning ro'y berishida ma'rifatli hukmdor-metsenatlarning qadimda va bugungi kundagi roliga astronomiya fani misolda to'xtalib o'tmoqchimiz.

Astronomiya boshqa ilm-fan sohalari kabi o'zining taraqqiyotida gurkiran rivojlanish hamda turg'unlik davrlarini boshidan kechirgan. Samo sirlarini o'rganishga qaratilgan fanning navbatdagi yuksalish davri milodiy IX asarda Bag'doddha boshlangan. Mashhur "Ming bir kecha" ertaklarining qahramoni Horun ar-Rashid o'g'li Abdullohni Xurosonga hokim etib tayinlaydi. Ta-biatan ilm-fan metsenati (homisi) bo'lgan Abdulloh viloyatning poytaxti Marv shahrida zamonasining iste'dodli

O'ZBEKISTONDA ASTRONOMIYA:

RENESSANS DAN RENESSANSGACHA

olimlarini to'plab, ilmiy markaz tashkil etgan. Bular orasida Muhammad Xorazmiy va Ahmad Farg'oniyalar ham bo'lgan.

U 809-yili Bag'dodga qaytib, taxtga xalifa al-Ma'mun nomi bilan o'tiradi. Al-Ma'mun Bayt ul-Hikma ("Donishmandlar uyi")ni tuzib ilm-fanni, ayniqsa, astronomiyani rivojlantirishga ulkan hissa qo'shgan. Bayt ul-Hikmaning dong'ini dunyoga yoyishda eng salmoqji rolni aynan bizning vatandoshlarimiz Xorazmiy va Farg'oniyalar o'ynagan.

Lekin biz buyuk bobokalonlarimizning ijodi haqida gapirganimizda, ilmiy merosini o'rganishga qaratilgan anjumanlar o'tkazganimizda negadir ijodiy ishlarini amalga oshirishda ularga sharoit yaratib bergan, zamonaning dolzarb masalalarini yechishni vazifa qilib qo'ygan va bu jarayonni moliyaviy ta'minlagan metsenat-hukmdorlarni umuman esga olmaymiz. Masalan, 827-yili Sanjar cho'lida Yer meridianining bir gradusini o'chash orqali sayyoramizning o'chamlarini

aniqlash masalasi astronomolar oldiga shaxsan xalifa al Ma'mun tomonidan qo'yilgan. Chunki karvon va dengiz yo'llaridan yurib mamlakat iqtisodiyotida o'ta muhim bo'lgan savdo-sotiq ishlarini yo'nga qo'yish uchun Yerning o'lchamlarini, turli o'kkalar va shaharlar orasidagi masofalarni aniq bilish taqozo etilardi.

(Davomi 2-sahifada). >

TAASSUROT

"MEN SURONLI HAYOTIMDAN ROZIMAN, ROZI..."

"Bugungi kunda har birimiz amalda Vatan himoyachisi bo'lishimiz, yoshlarimizni ham shu ruhda kamol toptirishimiz zarur"

Sh.M.MIRZIYOEV

Davlatimiz Rahbari, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev joriy yilning 1-mart kuni Urganchdagidagi Jaloliddin Manguberdi nomli harbiy-akademik litseya tashrif chog'ida shu kabi ta'lif maskanlarining ahamiyati va mas'uliyati haqida alohida to'xtalib, eng sharaflari kasb egalari bo'lmish Vatan himoyachilar, avvalo, ma'nani va jismongan barkamol bo'lishi, yetuk tafakkur sohibi bo'lmog'i zarurligini ta'kidlagan edi. Bu talab, o'z navbatida, islohotlar natijasida yangi qiyofa kasb etayotgan harbiy o'quv muassasalarini murabbiyalar va mas'ullari zimmasiga zalvorli vazifalarni yuklaydi. Mamlakat daxsizligiga javobgar shaxs bo'lib ulg'ayajak o'quvchilarga barcha jabbada, hatto aniq fanlar mag'zida ham Vatanga sadoqat, mehr-u muhabbat tuyg'ularini singdirish kun tartibida turibdi. Shunga ko'ra, taalluqli maktablari darslik va qo'llanmalargagini suyanib qolmasdan, balki yurtimizning ziyyolilari, ijodkor-u san'atkorlari, taniqli vakillari ham yosh harbiylari bilan mun-tazam uchrashib, vatanparvarlik tuyg'usini shakkantiradigan hayotiy hikoyalari, ijod namunalari vositasida noan'anaviy saboqlari yo'nga qo'ymoqda.

Bu yil Farg'ona shahridagi "Temurbeklar maktabi"da Sohibqiron Amir Temur tavalludi

kuni bir guruh adabiyot va san'at vakillari, Mudofaa vazirligi huzuridagi Jamoatchilik kengashi a'zolari hamda generallar, ofitsierlar, harbiy xizmatchilar ishtirokida nishonlandi.

"Sovet davrida Farg'ona shahrining Frunze (!) massivida Suvorov (!) nomli harbiy maktab bo'lardi. Bu muassasada asosan boshqa millat vakillari o'qir, ularning aksariyati tirk yetim, tarbiyasi og'ir bolalar edi. Shu ko'chadan o'tib qolsangiz, doim dag'dag'a, shovqin-suron aralash yig'i tovushlari ko'ngilni g'ash qilardi. Ba'zan yuz-ko'zi ko'kargan o'smirlar panjara oralab "Дяденька, дай закурит, дай хлеба..." deb yolvordi. Bu maktab aslida ta'lif maskani emas, jazo o'tash koloniyasini eslatardi", deydi Sharqiy harbiy okrug qo'mondoni o'rinbosari, polkovnik Shuhrat Abdullayev.

"Temurbeklar maktabi"ning bugungi qiyofasi bu sohada olib borilayotgan ulkan o'zgarishlarning ko'zgusi desak, mubolog'a

bo'lmaydi. Maskan sharaflari nomiga munosib ko'rinish kasb etib, zamonaviy texnologiyalar ta'minoti barobarida o'z tarix muzeysi, kutubxonasi, sport zali, mashq maydoni va muhtasham tadbirlar zaliga ega.

Tadbir Farg'ona garnizoni harbiy orkestri tomonidan ijro etilgan Davlat madhiyasi bilan boshlanib, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyevning harbiyalar bilan uchrashuvlariga oid video-rolik namoyishi bilan davom etdi. Shundan so'ng mudofaa vaziri o'rinbosari general-major Hamdam Qarshiyev so'z olib, "Armiya bilan xalq – bir tan-u bir jon" shiori bugun hayotimizda to'laqonli o'z ak-sini topayotganini ushbu tadbir ham tasdiqlayotganini e'tirof qildi. O'zbekiston xalq shoiri Mahmud Toir, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi To'lqin Hayat, Yozuvchilar uyushmasi raisi o'rinbosari Minhojiddin Mirzo, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, kinorejissyor Hilol Nasimovlarning chiqishlari maktab o'quvchilari va murabbiylari tomonidan qizg'in kutub olindi. Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi hamda Yozuvchilar uyushmasi tomonidan maktab kutubxonasiga 600 dona badiiy kitob topshirildi. O'zbekis-

tonta xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimlari, shoirlar Zulfiya Mo'minova, Bobur Bobomurod va Farog'at Xudoqulovalar ona Vatanni madh etuvchi she'rlaridan namunalar o'qib, muxlislarni qiziqtirgan sa-vollarga javob berishdi.

Badii qismida O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Mehriddin Rahmatov ijro etgan culton Jaloliddin monologi farg'onalik san'atkorlar qo'shiqlariga ularib ketdi.

Uchrashuv yakunida maktab jamoasi vakillari mehmonlarga tashrif uchun min-natdorlik bildirib, bunday tadbirlar tez-tez o'tkazib turilishi nafaqat o'quvchilarga, o'qituvchilarga ham ko'tarinkin ruh hamda shijoat bag'ishlashini alohida qayd etishdi.

Tadbir yakunlanib, poytaxtga qaytarkaniz, kamol topayotgan yosh harbiylarning aql-u zakovati, ustozlarning fidoyligidagi biz ham ilhomlanib, el-u yurt osoyishitaligi yo'li-da xolis xizmatimizni sidqidildan davom etirishga, davarga hamnafas ijodi izlanishga qaror berdi.

Qamchiq dovoniga chiqarkaniz, avto-ulovdagi hamrohlar zahmatkash san'atkor Tohir Saidovdan Abdulla Oripovning "Sohib-qiron" dramasidagi Amir Temur monologini yana bir bor o'qib berishini so'rashdi.

"Farzandlarga,
Nabiralarga...
Garchi qolib ketayotir qancha niyatim,
Men suronli hayotimdan roziman, rozi,
Buyuk davlat barpo etdim,
Tangriga shukr,
Qo'riqlangiz,
uni Sizga qoldirmoqdaman!"

FAN RAVNAQI

MATEMATIKA – HAQIQAT DEMAK!

O'tkir ROZIQOV,
akademik

– O'tkir aka, Prezidentimizning 2017-yil 17-fevraldagagi "Fanlar akademiyasi faoliyati, ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish, boshqarish va moliyalashtirishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvoqiq O'zbekiston Milliy universiteti huzuridagi Matematika instituti Fanlar akademiyasi tarkibida qayta tashkil etildi. O'tgan yillarda davomida institut tomonidan qanday muhim ishlar amalga oshirildi?

– Prezidentimizning 2019-yil 9-iyuldagagi "Matematika ta'limi va fanlarini yanada rivojlantrishni davlat tomonidan qol'lab-qvvatlash, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining V.I.Romanovskiy nomidagi Matematika instituti faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hamda 2020-yil 7-maydagi "Matematika sohasidagi ta'limgif sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantrish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga bizga dasturlamal bo'lib xizmat qildi. Bu qarorlar ijrosida ilm-fan ahliga katta e'tiborni his qildi.

O'zbekiston Fanlar akademiyasining V.I.Romanovskiy nomidagi matematika instituti direktor o'rinososari, Gibbs o'chovlari nazariyasiga salmoqli hissa qo'shgan va matematik biologiyada o'z nazariyasini yaratgan ulkan olim, akademik O'tkir ROZIQOV bilan suhabatimiz shu mavzuda bo'ldi.

(Davomi 3-sahifada). >

TARAQQIYOT

"RAQAMLI O'ZBEKISTON" qanday amalga oshiriladi?

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ijtimoiy hayotning barcha sohalariga jalal kirib boryapti. Mamlakatimizda raqamlashtirish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbarining 2019 yil 20 noyabrdagi dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki zamonaviy majmuasi qurilishiga tamal toshi qo'ygan, sohada yetuk mutaxassislar tayyorlash uchun zamonaviy sharoitlar yaratilayotgani ham shular jumlasidandir.

(Davomi 3-sahifada). >

Iqbol MIRZO

O'ZBEKISTONDA ASTRONOMIYA:

RENESSANS DAN RENESSANSGACHA

Boshlanishi 1-sahifada.

Uning buyrug'i bilan Bag'dodda Shamossiya, Damashq yaqinida esa Kasiyun astronomiya rasadxonalari barpo etilgan. Beixtiyor Prezidentimiz ko'sratmasi bilan Zomindagi Sufa yassitog'ida barpo etilayotgan Radioobservatoriya va Maydanak tog'idagi optik observatoriya xayolimizga keladi.

Tarixiy manbalarda muhim amaliy ahamiyat kasb etgan o'lchashlarda xalifa al-Ma'mun ham ishtirot etib, bugungi kun tili birlan aytganda natijalarni davlat protokollariqa kiritib, muhrlatgan. Balki shuning uchun ham eng muhim ilmiy natijalar qandaydir daftarlarga yozilib yo'qolib ketmasdan keyingi avlodlarga yetib kelgandir.

Hozirda biron ta ilmiy natija o'zining aniqliki darajasi ustuvorligini bir necha yil davomida saqlab qolsa katta yutuq hisoblanadi. O'sha, 827-yili Sanjar cho'lida Ahmad Farg'oniy ishtirokidagi Yer meridiani o'lchovi aniqligidan sakkiz as davomida bironkabi kishi o'ta olmagan. Bu davr bekorga Birinchi Renessans davri deb atalmagan axir.

Birinchi Renessansning ikkinchi bosqichi ikki asr o'tib asosan Xorazmda faoliyat ko'sratgan Ma'mun akademiyasi bilan bog'liq. 2023-yili Abu Rayhon Beruniyning 1050 yilligi YUNESKO shafeligidagi keng nishonlandi. Shu munosabat bilan tashkil etilgan anjumanlarda ham Beruniyning homiyari, unga sharoit yaratib bergen hukmdorlar umuman tilga olimmadidi. Vaholanki, Beruniy o'z hayotida (ayrim noxush davrlarini hisobga olmaganida) doim hukmdorlar panohipa ijod qilgan. U 1004-1017-yillarda ilmiy faoliyat olib borgan dargoh bekorga Xorazm Ma'mun akademiyasi deyilimagan.

Abu Rayhon Beruniy ijodining eng samarali yillari Mahmud G'aznaviy va uning vorislarini davriga to'g'ri keladi. Olimming ta'kidlashicha, u ayniqsa, Mahmudning o'gli Ma'suddan alohida izzat-hurmat ko'rgan. Beruniy o'zining astronomiyaga bag'ishlangan shoh asarini unga bag'ishlab "Qonuni Ma'sudi" deb nomlagan va shu bilan hukmdorning nomini abadiylashtirgan. Hindistoning mashhur davlat arbobi Javaharla'l Nuru Beruniyning "Hindiston" asari uning vataniga bag'ishlangan eng buyuk tadqiqot ekanligini qayd etib o'tgan. Agarda Mahmud G'aznaviy Beruniyini Hindiston yurishiga olib bormaganida va unga bir necha yil davomida xorijam ishlashga sharoit yaratib bermaganida "Hindiston" asari qanday yozildi?

Neru yana bir buyuk bobokaloni nimiz Mirzo Bobur va uning nabirasi Aksbarshohning mamlakat rivojidagi xizmatlari alohida ta'kidlab o'tgan.

Yana shuni qo'shimcha qilish mumkinki, boburi sulton Muhammadshoh topshirig'i asosida g'azna mablag'ilarini hisobidan Mirzo Ulug'bekning Samarcanddagi rasadxona si tuzilishi andozasida Dehli, Banoras va Udaypur shaharlarida observatoriyalardan barpo etilgan. Bu tadqiqot markazlari olib borilgan kuzatishlar asosida tuzilgan ziyorat hind xalqiga asrlar davomida xizmat qilib kelgan. Ziyorat aslida, bir taqvimatning boshqasiga tarixiy sanalarni o'tkazish, masjidlar qurilganda qibla tomonini belgilash, aholi punktlarining geografik koordinatlarini aniqlash, Quyosh va Oy utilish vaqtlarini bashorat qilish va yana ko'plab amaliy masalalarni yechishdagi ma'lumotnomasi bo'lgan.

Ikkinchilik Renessansning beshig'i bo'lgan yurtimizdagisi buyuk uyg'onish davri Temuriylar hukmonlik qilgan yillarga to'g'ri keladi. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning ta'biri bilan aytganda: "Bu – jahon ilm-fanida o'z isbotini topgan va tan olingen tarixiy haqiqatdir!"

Mirzo Ulug'bek ilmiy maktabining faoliyat Samarqandni jahon astronomiya markaziga aylantiradi. Uning observatoriyasida original kuzatishlar natijasida tuzilgan yulduzlar jadvali yunon astronomi Gippark tomonidan miloddan avvalgi II asrda tuzilgan katalogdan, ya'ni o'n olti asrda (!) keyin birinchi aniq katalog edi.

Endi Mirzo Ulug'bek erishgan yuksak ilmiy yutuqlarda uning buyuk bobosi Amir Temurning roliga to'xta-lib o'tmoqchimiz. Adolat yuzasidan shuni aytib o'tishimiz kerakki, Amir Temurning harbiy sarkarda va davlat arbobligidan tashqari, uning ilm-fan, arxitektura, amaliy san'at va yana bir qator guumanitar sohalarining rivojidagi roli tarixiga asarlarda keng yoritilgan. U jahonning eng malakali olim-u fuzalolari, san'atkorlari, me'mor, zargar-u kulollarini, umuman olganda, turli sohalarining eng yetuk mutaxassislarini yig'ib, yuksak ilmiy-jiody muhitga asos

yulduzlarning Buyuk Tamerlanning nabirasi Ulug'bek kuzatishlari asosida tuzilgan jadvali" deyilgan.

Mirzo Ulug'bek Amir Temurning eng sevimli nabirasi bo'lgan. O'z navbatida Ulug'bekning ham buyuk bobosiga mehri juda kuchli bo'lgan. U otasi Shohrux Mirzo vafotidan keyin atigi ikki yil davomidagina o'z nomidan tangalar zarb etgan. Shuning uchun Mirzo Ulug'bek zarb etgan tangalar numizmatikada o'ta noyob topilma hisoblanadi. O'zbekiston tarixi muzeysi arxividai Mirzo Ulug'bek zarb etgan bir juft kumush tanga saqlanadi. Tangalarda quydagi yozuv bitilgan: "Temur ko'ragon himmatidan Ulug'bek ko'ragon so'zim". Undan boshqa birontara ham temuriy hukmdor zarb etgan tangalarida Amir Temurning nomini keltirmagan. E'tibor bering, bu original yozuvda "amir" va "mirzo" qo'shinchasi yo'q. Bu dalildan ulug' adib Maqsud Shayxzoda mohirona foy-

ladi. O'quvchilar uchun amaliy mashg'ulotlar o'tkazish maqsadida "Astronomiya va aeronavtika" bog'ini barpo etish ham rejalashtirilgan. Umid qilamizki, bu masalan hal qilishda Myunxen texnika universiteti mutaxassislarining ko'magi ayni muddad bo'ladi. Bu choralar mamlakatimiz Rahbarining Mirzo Ulug'bekka va astronomiya yo'naliishiga bo'lgan alohida e'tiboridan dalolat beradi.

Yana bir quvonchli holat uzoq yillardan beri qurilishi to'xtab qolgan Zomin Sufa yassitog'ida qosh antennenning diametri 70 metrli radioteleskopni barpo etish ishlarining jadallahganidir. Hozirda Rossiya Fanlar akademiyasi bilan birgalikda mamlakatlar rahbarlarining bu boradagi kelishuvlarini amalga oshirish ustida ishlar olib borilmoqda. Bundan tashqari, o'zining astroilqimi (osmon jismalarini kuzatish sharoitlari) bo'yicha jahonda yetakchilardan biri hisoblangan

solganiga e'tiboringizni jalb etmoqchimiz. Mirzo Ulug'bek shu muhitda yashab, o'zi ham Sohibqiron g'aznasida to'plangan boyliklar hisobidan masralasalar, astronomiya observatoriysi qurgan va yana ko'plab boshqa obodonlashtirish ishlarini amalga oshirgan.

Ko'pchilikning e'tiboridan tashqarida qolgan tag'in bir gap bor. Mirzo Ulug'bek tuzgan 1018 yulduzning jadvali XVII asrning o'rta-larida ilk bor Yevropada e'lon qiliniganida uni hali hech kim tanimas, Amir Temur esa ko'hna qit'ani Boyazid Yildirimdan xalos qilgan sarkarda sifatida mashhur edi. Shunda noshirlar bu holatdan foydalaniib, Mirzo Ulug'bekning asarini "Buyuk Tamerlanning nabirasi Ulug'bekning astronomik jadvallari" sarlavhasi bilan chop etishgan. Tarixa ko'plab shaxslarning nomi

dalangan. "Mirzo Ulug'bek" dramasi va "Ulug'bek yulduzi" kinofilmida Shukur Burxonovning jarangdor ovozi bilan bu xitobni ko'p eshitganimiz.

Uchinchi Renessans poydevorini yaratish borasida Prezidentimiz mamlakatimizda tizimli ravishda qator islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. So'nggi yetti-sakkiz yil davomida ilm ahlining hayotida keskin o'zgarishlar ro'y berdi. Eng avalo, olimlarning ish haqi to'rt barobar oshirildi. Natijada jamiyatda ilm ahlining mavqeい ko'tarildi, iqtidori yoshlar ilm-fan sohasiga qayta boshlashdi. Ularning jahon yetakchi markazlarida qisqa va uzoq mudallati malaka oshirish harajatlari davlat hisobidan qoplab berilmoqda. Ilmiy laboratoriylar zaruriy asbob-uskunalar bilan jihozlanib, olimlarning milliy boyligimiz deb qaralishi kerak.

Maqolamiz yakunida yana bir muhim gapni aytib o'tmoqchimiz. Bugun tabiui fanlar sohasida olamshumul natijalarni qo'nga kiritish uchun noyob asbob-uskunalarga ega bo'lismiz zarur. Bu borada ham Rahbarimiz tomonidan olimlarimizga imkoniyatlar yaratilib berilmoqda. Lekin eng zamonaviy asbob-uskunalar katta mablag' talab etadi. Astronomiya fani ham bundan mustasno emas. Zamonaviy teleskoplar va uskunalar yuzlab million AQSh dollarini tura-di. Boshqa fanlardan farqli o'laroq, astronomiya sohasining muhim tomoni shundaki, har qanday noyob uskuna yasalgandan keyin uni o'matishga maqbul joy topish kerak bo'ladi. Bu jihatdan O'zbekistonda Allah taolo bizga in'om etgan Sufa va Maydanak kabu yuksak astroilqimga ega maskanlar bor. Shuning uchun bizning o'lkamizga jahonning nufuzli markazlari o'z teleskoplarini o'matishdan manfaatdor. Bunday imkoniyatdan biz oqilona foydalaniib qolishimiz kerak. Shunda Uchinchi Renessansga va buyuk bobokalonlarimizning mero-siga munosib olamshumul ilmiy natijalarga erishishimiz mumkin.

Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida fani-moshchiyati sezilarli darajada oshidi va olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar yangi sifat darajasiga ko'tarildi.

Ta'lim tizimida ham maktabdan boshlab oliy o'quv yurtlarigacha samarali islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Prezident maktablarida tahsil olib o'quvchilar kelgusida mamlakatimizning turli sohalarida yetu mutaxassis bo'lib shakllanishiha katta umid bilan qaralmoqda. Biz astronomolar Prezident maktablarining birinchisi Mirzo Ulug'bek nomidagi itxisoslashtirilgan maktab bo'lganini alohida mammuniyat bilan qabul qilamiz. Kuni kecha maktab ta'limini rivojlantirish va sifatini oshirishga oid rejalar taqdimoti bilan tanishish paytda Prezidentimiz aynan shu maktabda Myunxen texnika universiteti bilan hamkorlikda, tajriba tariqsida, muhandislik dasurlarini joriy qilish taklifini ma'qul

Maydanak astronomiya observatori yasining ham infratuzilmasini turizmni rivojlantirish orqali jahon talablari darajasiga olib chiqish yo'lidagi urinishlar diqqatga sazovor. Lekin bu ishlar puxta o'yab amalga oshirish zarur. Aks holda turistik zonalar barpo etamiz, deb Maydanak tog'ining noyob astroilqimi putur yetkazib, jahon ilmiy markazlaring Maydanak observatoriyasiga bo'lgan qiziqishini puchga chiqarib qo'yishimiz mumkin.

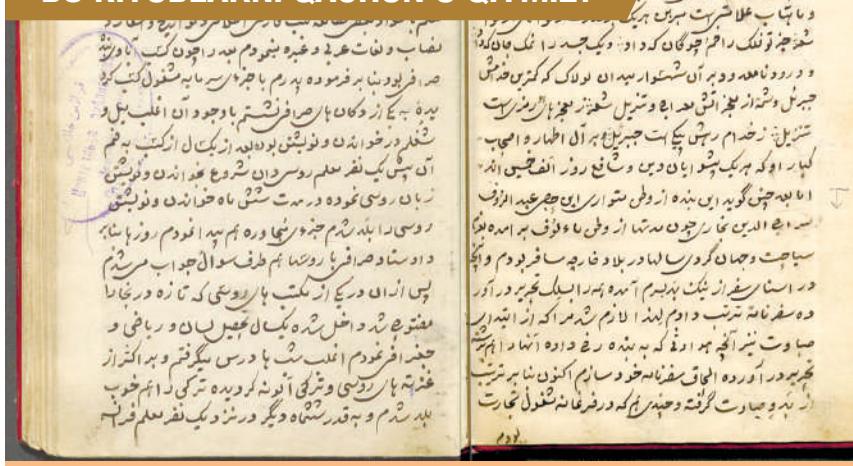
Maydanak astronomiya rasadxonasini o'zining astroilqimi (osmon jismalarini sifatli kuzatish) bo'yicha jahonning eng nufuzli observatoriylari bilan raqobatlasha oladi. Shuning uchun bu observatoriya bizning milliy boyligimiz deb qaralishi kerak.

Shuningdek, Abdulhamid Cho'lpion va Ashurali Zohiriy tomonidan o'rta maktabning yuqori sinflari uchun tayyorlangan "Adabiyat parchalari" nomli xrestomatiyasi 1926-yilda chop etilgan. Ushbu kitobda Cho'lpion, Abdulla Qodiriy, G'ayratiy, Shokir Sulaymon va Ashurali Zohiriyning asarlaridan parchalar keltirilgan. Munavar qori Abdurashidxonovning "Yer yuzi", Mahmudxoja Behbudiyaning "Risolai jug-rofiyai umroniy" (maktab o'quvchilar uchun geografiyaga oid darsliklar), "Tarixi islam", Abdulla Avloniyning boshlang'ich maktablarining 3-4-sinf o'quvchilariga mo'ljalangan "Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islam" darsliklari ham saqlanmoqda.

Institut fondida jadid shoirlarning she'rlari to'plangan bosma nashrilar ham mavjud. Jumladan, Abdulla Avloniy tomonidan 1916-yilda mardikorlar tomonidan aytilib, kuyga solingen qo'shiqlar matni jamlangan "Mardikorlar ashulasi" asari ham saqlanadi. Shu bilan birga, bu yerda Abdulloh Badriddinovning "Juvn-marg", "Mazluma xotin", "Ko'knori", Abdurauf Shahidiyaning "Mahramlar", "Eski va yangi maktab", G'ozzi Yunusning "Savodsizlik qanday yomon", Usmon Xo'janing "Boy birilan kambag'al. Buxoro turmushi", Hamza Hakimzoda Niyoziyning "Burung'i saylovlar" kabi o'z davrinning ijtimoiy-ma'naviy hayotini yorituvchi dramalari bilan ham tanishish mumkin.

**Shuhrat EGAMBERDIYEV,
O'zR FA Astronomiya instituti direktori,
O'zbekiston Respublikasi Fan arbobi, akademik**

BU KITOBLARNI QACHON O'QIYMIZ?

OCHILMAGAN QO'RIQ

Jadid ma'rifatparvarlari ilmiy-madaniy merosi keng qamrovli bo'lib, ularning matbuotdagi maqolalari, hujjatlari, pyesalari nisbatan o'rjanilgan va ilmiy muomalaga kiritilgan. Biroq ularning qo'lyozma asarlari va toshbosma nashrлari hozirga qadar yetarlichada tadqiq qilinmagani. Bu kabi asarlari O'zbekiston Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti, Adabiyot muzeysi, O'zbekiston Milliy arxiv, Milliy kutubxonasi va boshqa bir qator muassasalarning nodir fondlarida saqlanmoqda.

Ushbu merosning katta qismi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar xazinasida mayjud bo'lib, ularni ilmiy muomalaga kiritish davr talab hisoblanadi. Jadidlar asarlari bizgacha asosan qo'lyozma yoki toshbosma shaklida yetib kelgan. Institut xazinasida 26 ming jildga yaqin ana shunday qo'lyozmalar saqlanadi. Asarlarning asl nusxasi yoki jadid ma'rifatparvarlariga tegishli qo'lyozmalar juda kam saqlanib qolgan. Chunki ular qatag'onga uchraganida asarlari ham yo'q qilingan.

Jadidlar o'z tashabbusi bilan Yevropa mamlakatlaridan Turkistonga olib kelgan bosmaxonalarda kitoblar, gazeta-jurnallar nashr qilishgan. Institut fondida qariyb 40 ming jild toshbosma va nashr etilgan kitoblar mavjud. Ular orasida jadidlarning tarixiy, abdaly, ilmiy, diniy mazmunga ega bo'lgan bosma asarlari, darsliklari, to'plamlar mavjud.

Jadidlik g'oyasi asoschilaridan Abu Nasr Kursaviy, Shahobiddin Marjoniy va uning shogirdi Ismoil G'aspralining kitoblari ham mazkur qo'lyozmalar xazinasida saqlanmoqda. Xususan, Ismoil G'aspralining 1900-yilda nashr etilgan "Turkiston ulamosi" asarida o'lkamizda yashagan yuzdan ortiq din-u diyonat sohasi vakillari haqida ma'lumotlar jamlangan.

XIX asr oxiri XX asrning boshlarida jadid o'zları ochgan yangi usul maktabi o'quvchilar uchun darsliklar yozgan. Jumladan, Abdulla Avloniyning "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim", "Maktab guliston", "Adabiyot yoxud milliy she'rlar" kabi darsliklari ham institut fondida saqlanmoqda.

Shuningdek, Abdulhamid Cho'lpion va Ashurali Zohiriy tomonidan o'rta maktabning yuqori sinflari uchun tayyorlangan "Adabiyat parchalari" nomli xrestomatiyasi 1926-yilda chop etilgan. Ushbu kitobda Cho'lpion, Abdulla Qodiriy, G'ayratiy, Shokir Sulaymon va Ashurali Zohiriyning asarlaridan parchalar keltirilgan. Munavar qori Abdurashidxonovning "Bozori sha'ab" asarida bozor, choyxona va mehmonxonalardagi holatni bayon qilish orqali o'sha davroning ijtimoiy-axloqiy manzaralarini o'chir berilgan. Sharqshunoslik instituti xazinasida tajiqi jadid G'ozzi Yunusning 1918-yilda nashr qililgan "Turma xotirasini yoxud haqsizlik kasoferi" asari birato'lcha uchta – 12832, 14964, 18991-raqamlari ostida saqlanadi.

Yuqorida tilga olingan qo'lyozma va toshbosma asarlari jadid ma'rifatparvarlarining Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti saqlanib gologan merosining bir qismi hisoblanadi. Kelajakda bu dargohda ularning boshqa asarlari ham kashf etilishi mumkin. Ularni izlab topish, o'rganish va ilmiy muomalaga kiritish va shu orqali jadidlarning ibratli faoliyati, g'oya va maqsadlarini yanada kengroq o'chir berish yosh tadqiqotchilar, barchamizning eng muhim vazifalarimizdan bire hisoblanadi.

**Bahrom ABDUHALIMOV,
O'zbekiston Fanlar akademiyasi vitse-prezidenti**

MATEMATIKA – HAQIQAT DEMAK!

Boshlanish 1-sahifada.

Uzluksiz ta'lum tizimida matematika ilm-fani va ta'limini rivojlantirish hamda xalqaro standartlarga moslashtirish uchun mavjud muammolarni bartaraf etish tizimi yaratildi. 2020-yildan boshlab respublikamizning har bit tumanida matematika faniga ixtisoslashgan maktablarni bosqichma-bosqich tashkil etish tizimi joriy qilindi. Tegishli vazirlik va idoralar bilan hamkorlikda matematika fani bo'yicha "uzluksiz ta'lum daschlari" majmuasi yaratildi. Matematika instituti tarkibida beshta shat birligidan iborat Matematika ta'lumi bo'yicha o'quv-uslubiy materiallarni muvofiqlashtirish laboratoriysi va Institut direktorining yosh matematiklar va yosh olimlar masalalari bo'yicha direktor o'rinososari lavozimi tashkil etildi.

Matematika fani va ta'limini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tuzilib, talabalarning Xalqaro matematika olimpiadiasida qatnashishi uchun mablag' ajratilmoqda. Ularning xalqaro matematika olimpiadialarda muvaffaqiyati ishtiroi va iqfidori talabalarni saralash maqsadida Matematika instituti va O'zbekiston Milliy universiteti hamkorligida "Mathematical olympiads of Uzbekistan for University Students" nomli onlayn loyiha ochildi. Shuningdek, matematika yo'nalişishi ta'lum olayotgan talaba va tadqiqotchilar uchun akademik T.A.Sarimsoqov nomidagi stipendiya ta'sis etildi. Yosh matematiklarimidan Jasurbek Karimov, Sobirjon Shoyimardonov va Zafar Boxonov O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat stipendiyasiga sazovor bo'lismi.

Bu kabi e'tibor mamlakatimizda matematika fanini yanada rivojlantirish, sohada malakal kadrлarni tarbiyalash imkoniyatini oshirdi. Matematika instituti tomonidan so'nggi yillarda ilm-fan sohosida salmoqligi natijalarga erishildi.

Birinchidan, Statistik fizika va kvant maydoni nazariyasi kuzatiluvchilar fazosini tafsiflash uchun yangi algebralik yondashuv ishlab chiqildi. Statistik mexanika va biologiyadagi nochiziqli dinamik sistemalar nazariyasi rivojlantirildi. Ozod va ikki jinsli populyatsiyalarning vaqt o'tishi bilan keyingi avlodlarining turg'un holatlari tasnifi berildi. Bu natijalar populyatsiyalar kelajagini bashorat qilish uchun muhim matematik asos bo'ladi.

Ikkinchidan, Kasr tartibli differensialash operatorli paraboliko-piperbolik tenglamalar uchun chegaraviy masalalar tadqiq qilindi. Dinamik sis-

temalarga oid ilmiy-tadqiqot ishlari avtomatlashtirishga mo'ljallangan kompyuter dasturi paketi yaratildi.

Immigratsiyali tarmoqlanuvchi jarayonlarning asimptotik xossalari va bunday jarayonlarda qatnashuvchi zarrachalar umumiyl soni uchun limit taqsimotlar o'rganildi.

Uchinchidan, kompyuter tomografiysi tasvirlarini qayta tiklash uchun yangi optimal algoritmlar ishlandi. Is-sizlik elektrostansiyalaridagi aylanuvchi regenerativ havo qizdirgichlardagi issiqlik almashish jarayonining yangi matematik modeli yaratildi.

Dori-darmon tayyorlashda "struktura-aktivlik" modelini qurish vaqtida tanlanma to'plamni model qobiliyatini baholashning yangi metodi tadqiq qilindi. Koronavirus bemorlari uchun xavfni baholash dasturi ishlab chiqildi. Bu borada yana ko'plab misollar keltirish mumkin.

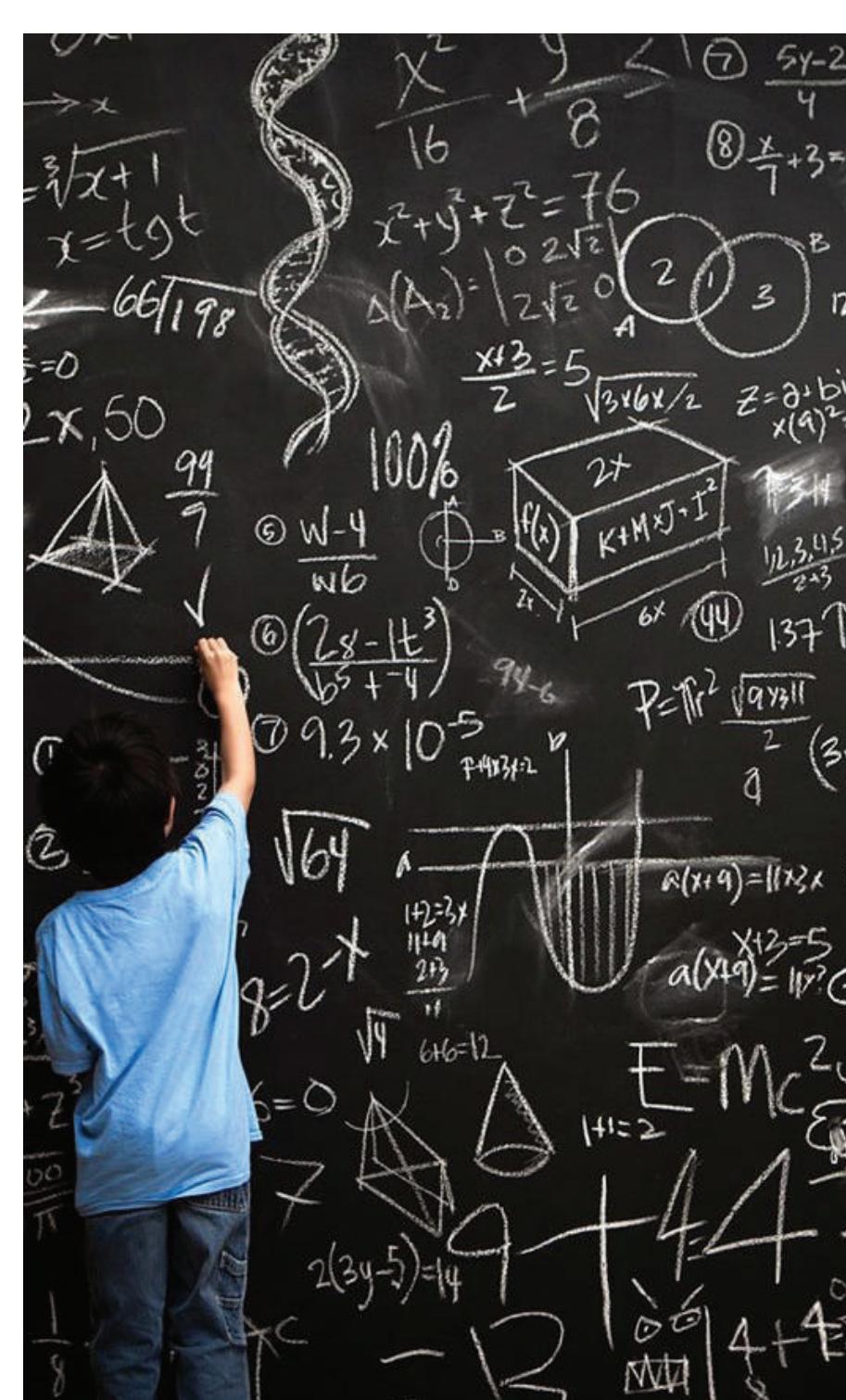
Matematika instituti yetuk ilmiy xodimlarining xorijdagи hamkasblari bilan hamkorligi haqida to'xtalib o'tsangiz.

Matematika instituti tomonidan dunyoning yetakchi ta'lum muassasalarini, xususan, Bonn, Boxum, Berlin, Kembrij, Parij, Seul, Santiago de Kompastela universitetlari va boshqa ilmiy markazlarning olimlari bilan birgalikda qo'shma ilmiy loyihamal amalga oshirilmoqda. Institutimiz tashabbusi bilan AQShning Kaliforniya shtati universiteti, Birlashgan Arab Amirliklari universiteti, Malayziyaning MARA texnologiyalar universiteti, Avstraliyaning Malayziyadagi Monash universiteti, Malayziyaning Putra universitetlari faoliyat yuritayotgan yurtdoshlarimiz bilan hamkorlikda yetakchi professor-o'qituvchilarning "onlayn" mahorat darslari va seminarlarini o'tkazish yo'lg'a qo'yildi.

Matematika – aniq fan. Demak, ushu fan ravnaqiga butun dunyo matematiklari qo'shgan hissalarini ham aniq ko'rinishi turadi. Ularning orasida bizning olimlarimizning o'rnnini qanday baholash mumkin?

O'zbek matematiklari xalqaro miyosda e'tirof etilmoqda. Mamlakatimizda fanning bir necha yo'naliishi bo'yicha mashhur olimlar hamda ular rahbarligidagi ilmiy maktablar yaratildi. Ularning ilmiy izlanishlari jahon miyosida tan olindi. O'zbek matematiklariidan to'rt nafari Butunjahon fanlar akademiyasi akademigi va olti nafari TWASning yosh olimlar bo'limi a'zosi bo'lismi.

Xorijdagи nufuzli jurnallarda o'zbek olimlari ilmiy ishlari qo'shishga chiqarishda "mualliflardan biri juriy taniqli ekspert" deb tanishtirgani o'zbek olimlarining bugungi kun matematikasida o'mini ifodalovchi bir misoldi.

o'rni tutadi", degan e'tiroflarga tez-tez duch kelamiz. Shuningdek, matematiklarimiz "Springer Nature Top Author" va "Scopus Award" tanlovida "Top researcher in Natural sciences" (Tabiiy fanlar bo'yicha yil tadqiqotchisi), deb e'tirof etilgan. COMSTECHning "Eng yaxshi ilmiy maqola" xalqaro mukofotini ham qo'lg'a kiritgan olimlarimiz bor. Joriy yil 20-fevralda Berlinning "Veyershtrass amaliy tahlili va stoxastika instituti" seminarida ma'ruza qilishimdan oldin menga so'z bergen professorning "Gibbs o'chovlar sohasida taniqli ekspert" deb tanishtirgani o'zbek olimlarining bugungi kun matematikasida o'mini ifodalovchi bir misoldi.

Bugungi kunda IT sohasi ko'pchilikkа ma'lum. Yana "sun'iy intellekt" degan tushunchaya paydo bo'ldi. Shuni soddaroq qilib tushuntirib bersangiz. Bu ham odamlarni dangasa qilib qo'yaydimi?

Dangasalik ba'zilarning fe'l-avorda bo'ladi. Unday kishilar ishamallar osonlashgani sababli paydo bo'lmaydi. Masalan, sonlar ustida amallarni o'rganish maktabda o'tiladi, lekin kalkulyator bor, bu amallami o'rganish shart emas, deyiganlar danganasadir. Bugungi kunda sun'iy intellekt paydo bo'lishi ham oldin kalkulyator paydo bo'lganiga o'xshash hodisa. Kalkulyator matematikaning boshlang'ich mavzularini o'rganishdan voz kechishga olib kelindi-ku, sun'iy intellekt ham tabiylar intellektning o'mini egallashi mumkin emas. Aksincha, inson sun'iy intellekt dasturini takomillashtirish ustida ishlashi uchun o'z tabiy intellektiga tayananadi. Sun'iy intellektning paydo bo'lishi ilm-fan rivojini keskin tezlashtiradi va tabiy intellektimiz bilan kasfiyotlar qilishda kalkulyator vazifasini baradi.

Matematika instituti xodimlari ayni vaqtida qanday muammolar ustida ish olib bormoqda?

Institutda olib borilayotgan ilmiy izlanishlar nazariy ahamiyatiga ega bo'lishi bilan birga amaliy jihatdan ham salmoqlidir. Nazariy ishlarimizda matematikaning zamonaviy abstract masalalarini yechish uchun algebra, nochiziqli analiz, differentsiyal tenglamalar, dinamik sistemalar, ehitimollar nazariysi sohalarini rivojlantriyapmiz. Bu ishlardan ko'zlangan asosiy maqsad O'zbekistonda matematika fanini jahon standartlari doirasida saqlashdir. Dunyoda matematika sohasida bo'layotgan yangiliklarni o'z vaqtida anglab, ularga munosib hissa qo'shishimiz shart. Ayniqsa, bu vazifalarni amalga oshirish uchun safimizda yosh matematiklarning ko'pligi va ularning soni oshib borayotgani madad bo'lmoqda.

Shiddat bilan o'zgarayotgan dunyoda matematika fani erishgan yutuqlari bilan cheklanib qola olmasligimiz ravshan. Ayniqsa, O'zbekiston uchun matematikani yanada kuchaytirish zaruriyat juda yugori. Har bir soha rivojinining asosida, albatta, matematika bo'ladi. Amaliy matematika sohasida, masalan, oxirgi yillarda yurak-qon tomir kasalliklari natijalarini bashorat qiluvchi modellar ishlab chiqilib, ular Kardiologiya markazining Qoraqpolog'iston Respublikasi va Toshkent viloyatidagi filiallari hamda Endokrinologiya markazida amalda joriy etildi. Yangi doris vositalarini yaratish uchun mo'ljallangan Molekul-Gen dasturlar to'plami ishlab chiqildi. Proksimal son suyagining sinishlar ehtimolini individual hisoblash uchun Chatbot yaratildi. Parafreyzer, imlo tekshiruvi, grammatic tahrir, xulosalovchi va nutqni matnga aylantrish kabi xizmatlarni o'z ichiga olgan muharrirai.com platformasi yaratildi. Sanoat mintaqalarida ekoholatni monitoring qilish va prognozlash uchun dashturiy moduli, neft qatlamlari mavjud hududlarga kislotali ishlov berishning yangi matematik modeli va texnologik ko'rsatkichlarni hisoblash uslubiyati yaratildi. DNKlar tizimlari xossalari Gibbs o'chovlari bilan o'rganildi, temperaturanering DNKlar Xolliday birikmasiga ta'siri tasnifi berildi, DNKRNK renaturasiyasi uchun temperatura shartlari topildi. Hozirgi kunda institut bilan dunyoning yetakchi matematika ilmiy markazlari o'tasida hamkorlik aloqalarini yangi bosqichga ko'tarilmoqda, olimlarning tadqiqotlari ko'lami yanada kengaymoqda, sohalarga zamonaviy ilmiy yo'naliishlar kirib kelmoqda.

Avvalgi suhbatlaringizdan birida Kriptografiya sababli Ikkinchiji jahon urushi axborot xavfsizligini saqlash sohasidagi bitva teorema qo'llangandan keyin urush muddatidin ikki yil oldin tugagan, degan fikri aytgandingiz. Bu qanday teorema edi?

Kriptografiya axborotni kodlab, begonalardan sir saqlash uchun ishlatalid. Masalan, banking biror ma'lumatni elektron pochta bilan boshqa bankka yubormoqchi bo'lgan kodim xakerlar bu ma'lumotni ochishining oldini olish uchun ma'lumotni kodlab yuboradi. Lekin zamonaviy kompyuterlar uncha mukammal o'yalmagan kodlarni millionlab kombinatsiya orqali tez ochihi mumkin. Shu sababli zamonaviy kriptografiyaning asosiy masalalaridan bire hatto kompyuter ham qisqa vaqt (aytaylik, kamida bir yil) ichida ochihib berolmaydigan kodlar yaratishdir. Bu masala doimo o'z dolzarbigini yo'gotmagani Ikkinchiji jahon urushi paytda K.Shennon tomonidan shunday kodlash taklif qilindiki, bu matematik yangilik yordamida Ikkinchiji jahon urushi kutilganidan oldinroq (kamida 2 yil) tugatildi va millionlab odamlarning hayoti, milliardlab dollar asrab colindi.

Har bir sohaning peshqadamli bor. Kelajak ularga yaqqolroq ko'rinadi. Bida matematikaning kelajagi qanday bo'ladi?

Sun'iy intellekt, dasturlash va boshqa zamonaviy kasfiyotlar matematika fani oldiga yangi vazifalarni qo'yamoqda. Inson hayotining har qadamida matematikaga tayananadi. Mashhur faylasuf I.Kant aytganidek, "Har bir idmida qancha ko'p matematika bo'lsa, shuncha ko'p haqiqat bor". Demak, kundalik turmushingiz qanchalik matematika ga asoslangan bo'lsa, shunchalik muvaffaqiyat qozonasiz. Aytmoqchimanki, insoniga shiddat bilan o'zgarayotgan zamonimizda o'z kelajagini matematik asoslashi zarur. Davrning chegara bilmas muammolari ko'payib bormoqda. Masalan, kibertahid, axborot xavfsizligi, virus tarqalishi xavfi (jumladan, koronavirus) va hokazolar. Bu singari davr muammolarini yechishda axborot texnologiyalar, dasturlash, matematik modellashtirish va kimyo-biologiya kabibi sohalarni rivojlantrish juda muhim. Bu sohalarning asosi esa, albatta, matematika! Demak, oldin ham, bugun ham va kelajakda ham insonnинг hayotida matematikaning o'mi beqiyosidir.

Humoyun AKBAROV suhbatlashdi.

Boshlanish 1-sahifada.

Ta'bir jozib bo'lsa, Yangi O'zbekistonda yangi davr boshlandi. Bu – raqamli texnologiyalar davridir. Aql-tafakkur, intellektual salohiyatni faol ishga solish, dunyoning ilg'or qismi bilan integratsiyalashuv, o'zlikni anglash, tomirlarda oqayotgan buyuk ajodlardan meros genetik salohiyatni Uchinchili Renessans to'qinlari aro ro'yobga chiqarish ezgu niyatni bu davr talablarini bilan chambarchas bog'lanib ketadi.

So'nggi yillarda yet yuzida, jumladan, respublikamizda ham aholi soni keskin darajada o'sib borishi mehnat bozorida intellektual salohiyat, aql-tafakkur mahsulotlarni tobora oshirib borishni taqozo etmoqda. Bu o'tinda kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalarini, dasturiy ta'minot mahsulotlarni ishlab chiqarish, ular asosida keng turdag'i interfa xizmatlar ko'rsatishni o'zida mujassam etgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini sohasining ahamiyati beqiyos. Shu tariqa xalq farovonligi yo'lidagi iqtisodiy islohotlarning samaradorligini yuksaltishish orqali yobodligi ta'minlanadi.

Raqamlarga murojaat qilinadigan bo'lsa, o'tgan yil yakuniga ko'ra yurtimizda 32,2 trln. so'mlik axborot-kommunikatsiya texnologiyalari xizmatlari ko'rsatildi. Bu borada o'sish sur'ati anche yuqori. Ushbu sohaning imkoniyatidan xabardor bo'lish uchun zamonaviy ilmarni bilish, dunyo bo'ylab oqayotgan boyliklarning asosan qaysi sohalarga tegishli ekanini idrok etish zarur bo'ladi. O'tgan yili yurtimizda IT-park rezidentlari tomonidan ko'rsatilan xizmatlar hajmi 12,8 trln. so'mni tashkil etib, avvalgi yillarda nisbatan salkam ikki yarim barobarga ko'paygani, 539,5 mln. AQSH dollariga teng axborot-kommunikatsiya texnologiyalari xizmatlari eksporti amalga oshirilgan fikrimiz dalilidir. IT-park rezidentlari tomonidan eksport qilinayotgan xizmatlar hajmi ham salmoqli raqamlarni tashkil etadi. Umuman olganda, raqamli industriya hajmini kengaytirish yo'naliishida IT-park rezidenti sifatida minglab korxonalarning ro'yxatdan o'tishi, ularning aksariyati xorijiy kapital ishtirokida korxonalar hisoblanishi ish o'rinnari yaratishda katta ahamiyat kasb etadi.

"RAQAMLI O'ZBEKISTON" QANDAY AMALGA OSHIRILADI?

Raqamli texnologiyalarning telekommunikatsiya infuratilmasini rivojlantirish bo'yicha yutuqlari ham oz emas. Xalqaro Internet tarmog'iga ularning umumiy o'tkazuvchanlik qobiliyatni oshib bormoqda. Yurtimizda qoshimcha 61 ming kilometr optik-tolali aloqa yo'naliishlarini qurish orqali ularning umumiy uzunligi 231 ming kilometrga yetkildi. Raqamli texnologiyalarning oshib borayotgan iqtisodiy ko'rsatkichlari xalqimizga zamonaviy xizmat ko'rsatish imkoniyatlarining tobora keng qamrov kasb etayotganini ham namoyon etadi. Chorak asr burun bu ishlarni hatto tasavvur etish mumkinmid? Qolaversa, raqamli texnologiyalar o'z imkoniyatlarini taqdim etayotgan jabhalar shuning o'zi bilan kifoyalabin qolgani yo'q. Umuman olganda, unga "kifoya" tushunchasi yet desa to'g'riq bo'ladi.

O'tgan yilning oktyabr oyida elektron hukumatni rivojlantirish yo'naliishida Yagona interfa xizmatlari

portali va uning mobil ilovasining yangi talqini ishga tushirilgan edi. Yil yakuniga kelib, bunday xizmatlar ko'rsatish bir yarim barobarga oshib, 573 taga, uning mobil ilovasida o'sishi 166 foizini tashkil etib, 267 taga yetkazildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida belgilab berilgan ustuvor vazifalar shu tariqa izchil hayotga tatbiq etib borilmoqda. "Raqamli hukumat" tizimi idoralararo integratsiyalashuv platformasi orqali vazirlilik va idoralar o'rtafigidagi ma'lumotlar almashinuvini yaxshilanib, servislari soni oshib bormoqda.

Prezident sovini uchun o'tkazilayotgan raqamli texnologiyalar yo'naliishida eng yaxshi startap loyihibar tanovali tashkil etilayotgani esa sohaga yoshlarning qiziqishini oshirishga xizmat qilmoqda. Raqamli ta'limi rivojlantirish

yo'naliishida Buxoro viloyatining Qorako'l tumanida Hindiston bilan hamkorlikda axborot texnologiyalariga ixtisoslashgan Acharya universiteti, Korazm viloyatida esa 7-11-sinf o'quvchilarini ushbu soha bo'yicha kasbga tayyorlash maqsadida "Muhammad al-Korazmiy vorislari" loyihasi doirasida 13 ta raqamli texnologiyalar o'quv markazi va 31 ta umumta'im maktabida maxsus o'quv guruhlari tashkil etildi. Ayni kunlarda 1000 nafr yoshlar xalqaro IT mehnat bozoriga tayyorlanmoqda. Iqtisodiyotning turli sohalarini raqamlashtirishda faol ishtirok etayotgan 60 nafr yoshlar "Mirzo Ulug'bek vorislari" deb nomlangan maxsus tayyorlov kurslari o'qilmayoqda. Bu yoshlar xazina-yu danfinani sahrolar-u tog'lar bag'ridan, daryolar ostidan emas, o'tirgan joyida yuzaga chiqaradigan raqamli industriyaning yuksak aql-idrokka, tafakkurga yo'g'rilgan noma'lum manzillaridan izlab topishadi.

Shu tariqa o'zlarini foyda olib, jamiyatga manfaat keltirishadi. 2023-yilda raqamli texnologiyalar bo'yicha kurslarni tugatgan 47 ming nafrdan ortiq tinglovchining 13 ming nafrdan ortiq tashkil xizmatchilaridir. Ayni damda raqamli salohiyatni yoshlarga talab mavjud. "Biz mahallalarga chiqib qidirib ham ko'ramiz, - deyishadi soha xodimlari. - Afsuski, feysbuk, telegram, yutub singari ijtimoiy tarmoqlar qo'riga sho'ng'igan ermaktabalablar orasidan bunday yosh

HIKOYA

Gaybi g'altakning echkisi egiz tug'madi. Lekin Toshkentdan uning nomi bitilgan xatjild keldi. Odamlar xat yozishni unutgan zamonda faqat chol-kampirlarga nafaqa tarqatish bilan andarmon pochtachi ham hayron, quvonchdan konvertish boshi uzra ko'tarib, suyunchi so'radi. G'aybi g'altak tomsu-voq hasharida ko'maklashishga va'da qilib, xatni qo'liga oldi.

Ko'chada o'tgan-qaytgan o'zicha har xayolga bordi. Birov u dedi, birov bu dedi. Xatjild ochilguncha sabri chidamid. Fol oshishdan to'xtamidi. G'aybi g'altakning eldan yashiradigan siri yo'q. Soliqdan qarz joyi ham yo'q. Oshing halol bo'lsa, ko'chada ich. Odamlarning ko'zicha konvertini yonboshidan yirdi. Avval pichirlab, so'ng ovozini qo'yib o'qidi. Ikki enlik noma adog'iga yetar-yetmas, tomog'iga bir nima tiqildi. Ko'z yoshini tiyayin dedi, duvillab to'kila berdi.

Ana! Qishloqqa gap topildi. Otam zamondan beri gurunglar qizimayotgandi o'zi. Endi to'rt kishining boshi birkunda davra shundan qo'r oladi. Ayniqsa, to'y-hashamda bozor-o'char, olib-soliq muhokamasidan ortganda hangomaning nishabi G'aybi g'altak tomon toyralidi. Ammam o'g'lini uylantirayotganda sabzoti g'rangira borib o'zim ham guvoh bo'ldim.

– Qishlog'izim tarixida hali bidaqasasi bo'lмаган, – dedi Jonuzoq malim soqolini silkillatib. – G'aybiddinboyga Toshkentdan "Shunday o'g'il o'striganingizga rahmat!" degan xat keldi. Imzosi, muhi bilan. Menga ishonmasalaring, borib ko'ringlar, yonboshlagan ko'y i o'ng qo'l bilan ishora qiladi, – uyining to'rida iluvli turibdi.

Shivir-shivir: "G'aybiddin boy?!", "Kim, kim?", "G'aybi g'altakmi?". Jonuzoq malim jo'rttaga sukut saqlaydi, orada xo'rillatib choy ichadi.

– Bugundan keyin bu qishloqda G'aybi g'altak yo'q, G'aybiddinboy bor! – salmoq-lab yana gap boshlaydi. – Shunday o'g'il o'strigan odamni Toshkentda e'zoz qilibdimi, biz ham hummatini joyiga qo'yuvimiz kerak.

Ayrimlar "Ee, umi?!" degandek miyig'iда kuladi.

– To'g'ri, G'aybiddinboy maktabda matematikadan misol-masala yecholmay, mening kalgatgimdan qashqatayoq bo'lgan. O'zi o'qimasayam, bolalaringin barini o'qitdi. Buning uchun eski g'altagini g'iyqillatib ko'ringannikida ishladi. Shuytib bolalarini oyoqqa qo'ydi. O'sha payt sen bilan men nima qilayatuvdi? – domla gurunning ovdovini bu tomonga burib, miyig'iда kulgurlarni nishonga oladi. – Sen bilan men topganimizga

PAXMOQDAN CHAQMOQ

tom solayatuvdik. G'aybi g'altak bizning hovlimizda ishlayatuvdি. Topganimizning yuzdan biriniunga ham tomizayatuvdik. U shu tomizgi bilan bolalarini o'qitayatudi. Oxiri kim yutdi?

Ayrimlar churuk xo'rsinadi, ba'zilarning ensasi qotadi. Parmon pakki gapga aralashadi:

– O'sha G'aybiddinboyingizning jo'ralari yig'ilib nima qilibdi? Bu yog'ini ham gapi-ring-dagi!

– Nima qilibdi?
– Uch kun dumalab ichibdi!
– Kallasi yo'q-da.

– Undan ko'ra o'ttada pul tashlab, ustudentga noutbuk opbermayma?! – Pak-

orgachayin yiqlib qaytadi", deb masxara-lovdihamma. Mana, bilimi bilan grantda o'qiapti, – yigitchaning suhabatga aralash-gani davraga yoqmaydi, bee'tibor eshitadilar. "Sen-chi?" degandek o'qrabib qaraydi birovlar.

– Yutarkansan, bir yo'la "Molibi" yut-maysanmi? Vo-ho-ho... – Vahob babaqning haziliga o'zidan boshqa hech kim kulmaydi. Kurkaning jig'ildoniq o'xshash bo'yini liqillab ketadi. Ko'rik-tanlovni lotoreyadat bir nima deb o'ylandiyov. Og'zini to'ldirib "mol" va "ibi" deyishi nash'a qilib, ayrimlar tirjib qo'yadi.

– Bo'lmasa, boshqa foydali ish qilsin edi. Ular u yoqda yutuq yuvadi. Keyin bu yoqda,

ki eski hisolotligiga borib, nuqul foydani o'yaydi.

– Uning noutbugi bor. Bultur tanlovda yutuvi, – sabzi to'g'rayotgan yigitcha gap qotadi. Sinfoshini maqtashayotganidan ichiga sig'may ketadi.

– Haa, "O'g'lim Germaniyada matematikadan oltin medal oldi. Kutib olgani aeroportga chiqamiz", deb kimdan qarz ko'tarib, kimdan yangi kiyim tilanib yuruvdi. – Parmon pakki atayin yerga urib gapiradi. – O'shanda yutganni noutbukni?

– Yo'q, u voqeа burnog'i yili edi. Bunisi bultur... O'zi, Alisher Toshkentda o'qiman yeganida "Katta institatlarga kattalarning bolalari kiradi. Sendaqalar imtihondan

bizning qudanlikida janjal bo'ladi, – Parmon pakki gapni aylantirib kelib, o'z dardiga ulaydi.

Davra sergak tortadi. Chekka-chekka da o'zaro gaplashib o'tirganlar jumib qoladi. Sabzitaxta va pichoqlarning taqillashi ham tinadi.

– Bizning kuyovimiz G'aybi... – "g'altak" deb yuborishiga sal qoladi: – G'aybiboyma gafodosh bo'ladi-da...

– Qaysi? Kattasimi?

– O'ranchasi.
Pakkining to'rtovmi, beshov qizi bor. O'ranchasi qaysi ekan, kimga tushgan ekan? Hamma o'zicha tusmollaydi.

– G'appor akaning to'ng'ichima?

– Yo'q, Habi... Mengli bovaning kenjası.
– Uning bolalari muktabga endi chiq-di-ku!...

– Majid so'fining o'g'lini aytayti...

Parmon pakki g'alab-q'ovur tinguncha in-dam o'tiradi. Birovi ham o'zidan eshitaylik, demaydi-ya. Bari o'larmonlik qilib gapi-ni o'tkazish payida. Oxiri toqati toq bo'ladi:

– Oynisa mening uchinchi qizimma?! Majid akaga kelin bo'ganma?! Ikkinch o'g'liga, Karinga... Bo'ldi-da!

– Mayli-mayli, janjaldan gapiring, jan-jaldan...

– Xullas, sindfosh jo'ralar G'aybi... boynikiga borib, qo'yarda-qo'ymay ichgan. Ustdentning kistasiga bir-ikki so'm solib qo'yuvmiding vaqtida, deb so'raydig'an odam yo'q. Keyin Karim kuyov uygake lib, qizimizni to'balagan. Nega sen geniy tug'maysan, deb.

– Geniysi ena tug'armikan, ota tarbiyalaydi-da! – deydi Jonuzoq malim chap yonboshidan o'ng yonboshiga ag'darilib. Aytgan gapiga biroz o'yanib qoladi. – Lekin qars ikki qo'ldan, degan gaplar ham bor.

– Shu adolatdanmi?! – Parmon pakki qizisha ketadi. – Tashakkurnomani G'aybi... g'altak olsa-da, kaltakni bizning qiz yesa...

Pichoqlar sabzitaxtaga qattiq-qattiq tege boshlaydi. Ikkiora-uchora shivir-shivir oyoqlanadi. Parmon pakkining shu odati qolmadi-da. Qizlari-yu kuyovlarining o'tasiga tushgani tushgan. Balki, bittagina o'g'li bo'lganida, bittagina kelin olganida... tushunarmidi?

Sekin o'nimdan turaman, tashqarilayman. Daraxtga omonat osig'liq chiroq arang yoritib turgan o'choqboshida ham shu g'ishsha ekan.

– Qishlog'imizning obro'yi-da! – deya gapini ma'qullayotgandi Qurvon shildir.

Qozon atrofi tongda osh tortiladigan stol-stulli davradan oq mato bilan ajratib qo'yilibdi. Biqqi oshpaz yaxna go'sht pishiriyati, archa hid... Xontaxtoni qo'r'galab yosh-yalang turibdi. Qurvon shildirga o'xshagan otam qatorilar ham bor. Bitta "yarimta"ni tik oyoqda maydalayaptilar.

– Qani, urdiq! Qishlog'imizda shundaqa bollar ko'payaversin!

Bu yer menga to'g'ri kelmas ekan. Yetmasdan ortimga qaytaman, ko'rib qolmaganlari ma'qul. Yangalar, qizlar zinadan ayvonga ko'tarilib, hovliga tushib yuradi. O'ng qo'ldagi uygakirib-chiqadi. Haytovur, momolar, amma-yu xlolar shu yodqa bo'lsa kerak. Ichkari mo'ralayman:

– Assalomu alaykum!
Keng uy to'rida choy ichayotgan, quyi-

Farrux JABBOROV

roqda likobchalarga qand-qurs solayot-gan... barcha yaltib qaraydi.

– Ke, kelaver. Begonasi yo'q.

O'zimizga tobinlar bemałol o'traveradi. Sal narilar, ayniqsa, yangalar yig'inib ola-di: ro'molini, yoqasini to'g'rilaydi. Hol-ahvol so'rashilgach, hangomani uzilgan joyidan davom ettrildilar.

– Nima deyayotuvdim?! Ha... Alisherjon amaliyat o'tagani bizning ishxonamizga keldi, – deydi Munisa bug'oltri. – Bir savollar beradi, uyalib qolamiz. Sen tashqariga chiqib tur deb, to'rt hamkasb maslahatlashib olamiz. Kattamizga kirib so'raymiz. Tanishlarga telefon uramiz. Oxiri tushuntirdik: "Sening joying bu yer emas ekan. Bor-da, yaxshiroq idorada amaliyat o'ta. Qog'oz kerak bo'lsa, muhr bobis beramiz. Lekin o'qishni tugatganda so'g'in o'zimiza ishga kelasan, rahbar bo'lib..."

– Shul G'aybining o'g'li-da? – so'raydi Hanifa momo, ichiga botgan ko'k ko'zlarini Munisa opaga tikib. Salqi bo'yindagi aqiq shodasi silkillab ketadi. – Paxmoqdan chaqmoq, deganlari shul-da...

Qishloqda yaqin-orada hech kimning sigiri buzoqlamaganmi deyman. Na birovning qizi eridan arazlab kelgan, na birovning uyiga o'g'ri tushgan. Hech qursa, biror-yarimta televizorda futbol ko'rayotib "Gol" deya baqiraman deb og'zidagi nosini yutib yubormagan-da. Oxirgi to'uda emaklab qolguncha ichgancharni, raqqosaga tegajoylik qilib o'yananlarni ham gapirishmaydi-ya. Topgan gurunglari "G'aybiddinboyga o'g'lining domlalaridan "Otanga rahmat!" degan bitik keli-i-ibdi!"

Shunga nima bo'libdi?! Adashib-mashib ketgandir... Avvaliga-ku, yoqdi bu gurung, keyin-keyin e'tibor bermaslikka urindim. Indamasam... Mana, men ham Toshkentda yuribman-ku! Nega "Hasan-boyding o'g'li..." deb maqtashmaydi, a? Ko'ziga ko'satsmasammi bularning! Hikoya yozaman. Yozuvchi bo'laman. Kitob chiqaraman. Barining oldiga bitta-bittadan tashlayman. Dastxat yozishni ham unutmayman. Ko'rib qo'yishsin biz kim, G'aybi g'altakning o'g'li kim?!

SHE'RIYAT

Sanobar MEHMONOVA

1981-yilda tug'ilgan.
O'zbekiston davlat jahon tillari universitetining xalqaro jurnalistikafakultetini hamda O'zMU qoshidagi Oliy adabiyot kursini tugallagan.
O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi.
"Yashil ibodatlar", "Xayyomona xo'siniqlar", "Fano sarhadlari" she'riy to'plamlari chop etilgan.

O'LMASMAN

Dilimga Ishqinqni yopsang, o'lmasman, Shu ishqdan o'zingni topsang, o'lmasman. Olarman va agar o'lar chog'inda – Kelib ko'zlarimidan o'psang, o'lmasman. Bu gulgul tuyg'udan mast bo'lib kelsang, Poyinga yerdanam past bo'lib kelsang, Men bilan o'imoqqa qasd bo'lib kelsang – Bag'irma Jon kabi to'lsang, o'lmasman. Samolar azmiga seni chorlasam, Sabolar nazmiga seni chorlasam, Laylolar nazmiga seni chorlasam, Bormay ko'zlarimda qolsang, o'lmasman.

Sen bergan umrni oshufta kezib...

Dardimni she'r qildim ko'ksimga yozib, So'irma hech, bir sevdim aqlimdan ozib, Sen bergan umrni oshufta kezib, Kechib o'tarmanmi yodingni, Xudo, Sen kechgil men kabi dodingni, Xudo!

Rangin dunyongizda menga nima bor, Kiyaganim adresmni yo ipak shoyi. Ruhimda yig'laydi darveshona mung – Men bir xirgoyiman, hazin xirgoyi... Ishqim – Xudoyimga bitgan maktubim, Boshimda ming savdo, dilbar savdoyi.

Kel, meni shivirla azizim – Men bir xirgoyiman, go'zal xirgoyi.... Sen bilan birgaman, ey pokiza so'z, Garchand yuragimda suukt anvoyi. Hargiz anglamading, sezmadning afsus –

Men bir xirgoyiman, qadim xirgoyi... Mensiz sabil qolar kuylaring, evo, Ohangiñ almoj-aljoi.

Tangrim Senga Mendan bergandi saboq – Men bir xirgoyiman, buyuk xirgoyi...

Yam-yashil til bilan roz aytdi Bahor, Gunchalarga yodgi shamolning poyi. Buncha "Nag'ma" larga aylgin, nima bor –

Men bir xirgoyiman, sodda xirgoyi... Ko'zlarimda yig'lar go'zal hodisot, Men husnning shohi, mehr gadoyi.

Bag'rimdan qon yanglig' kuy sizar hayhot – Men bir xirgoyiman, buyuk xirgoyi... Shaklidan ming chandon go'zal shamoyil, Ruhida bazm etar sirlar anvoyi.

Siz bir kuylab ko'ring, degaysiz qoyil – Men bir xirgoyiman, suyuk xirgoyi... Chig'anqqa kirib, durga aylangan, Zulmatni mahv etib, nurga aylangan, So'ngra yerga tushib, she'rga aylangan –

Men bir xirgoyiman, nafis xirgoyi... Bir nurman, falakdan yerga yog'ilgan, Meni deb ochilmish baxtning chiroyi. Sening hajring bilan ruhim bo'g'igan –

Men bir xirgoyiman, munis xirgoyi...

Sen sira o'ksima, devona dilim, Bir qo'shiq bo'lamiz, ISHQday anvoyi. Pichirla, sevgilim, kuyla, sevgilim –

Men bir xirgoyiman, latif xirgoyi... Nafas yanglig' yutdim, ishqinqni qoyim, Ruhimga shavq kelnish, sirl - yovvoyi.

Bir buyuk avjylarga ko'tar, Xudoyim – Men ham xirgoyiman, sokin xirgoyi... Bir suyuk mavjylarga ko'tar, Xudoyim –

Men bir xirgoyiman, buyuk xirgoyi...

Men kimman? Gulning yaprog'iga Xudo bitgan xat, Tuproqqa havola qilingan tamnan. Ming yilki Oshiqlar angloolmay diqqat – Ishq deya atalgan eng sirlar fanman. Men kimman, Osmamonning zaminga ekkan, Ahli Ishqqa hadya quyoshiman men. Zulayhoning Yusuf hajrida to'kkana – Sevgiga aylangan ko'z yoshiman men. Men kimman, Mavlono Rumiyning ichkin nolasi, Shams Tabriziyning faryodiman men. Onamning eng sodda, dono bolasi – Yaratganning go'zal ijodiman men... Men kimman, G'unchalar Ishq tukkan mahal Alloh, deb oh che

ADIB VA JAMIYAT

FIKRLASH - IZTIROB BILAN YASHASH DEGANI

Taniqli adib va adabiyotshunos Nazar Eshonqul bilan suhbat

Bundan o'n yil oldin nashr etilgan bir maqolangizda: "Hayot va adabiyot bizdan chinakam iste'doddalarni va "men"larni talab qilmoqda", deb yozgan edingiz. Bugun yoshlar orasida iste'dodli ijodkorlar ko'p. Ammo Cho'pon, Qodiriy, Fitrat kabi ichida o'z "men"i, aytar so'zi birlarga, ya'ni shaxslarga hamon muhitojdaim. Buning sababi nimada deb o'ylaysiz? Axir biz ozodmiz-ku, shaxslarni yo'qtishni maqsad qilgan mafkura boshimizda qilich o'yntab turgani yo'q-ku? Yo siz o'tgan o'n yil mobaynida bu borada nimadir o'zgarish sezdingizmi?

Bu gapni qayerda, qachon aytganim esimda yo'q. Aytgan bo'lsam, hozir ham shu fikrim o'zgarmagan. Men bu yerda iste'dodning "men"ini topish orqali ijodiy shaxsga aylanishini nazarda tutgaman. Iste'dodlar ko'pligi bu hali ular o'z "men"ini ham namoyish qilyapti, degani

"Adabiyot barcha ta'limotlardan farqli o'laroq, insanni tashqaridan emas, o'zidan izlashga – o'z "men"ini, o'z erkini topishiga da'vat qiladi..."

emas. "Iste'dod"ning o'z uslubini topishi, so'zga bo'lgan e'tiqod paydo bo'lishi – bu uning adabiy shaxsga aylanganini bildiradi. Ammo sizning savolningizda, ijodkorning adabiy shaxsligidan ko'ra shaxsning ijtimoiy maqomiga ko'proq urg'u berilayapti. Bu bilan bizza adabiy shaxsga emas, ko'proq ijtimoiy maqomdagagi shaxsga ehtiyoj baland ekani ayon bo'yapti. Demak, bizning ijtimoiy masalalarda savollarimiz ko'paygan va biz shaxslar orqali ularga javob izlash istagidamiz.

Qadimda jang maydonida qon kam to'kilishi uchun pahlavon o'taga chiqib, "Kim talabgor bo'lsa, o'taga chiqsin" deb hayqrarkan. O'n mingmi, yigirma mingmi, lashkardan besh yo'ntasi talabgor bo'lgan. Vaholanki, maydonga kelgarning hammasi o'zini "askar" deb hisoblagan va ma'lum bir tayyorgarliklardan o'tib, saralab olingen. Bugungi shaxsga bo'lgan ehtiyojimiz menga o'sha o'ziga talabgor izlayotgan pahlavonni eslatadi. Bizning tasavvurimiz hamon "jang" hotatida. Mabodo, shaxsga ehtiyojimiz bor va bu haqda keyingi paytda juda ko'p yozilayotgan ekan, avvalo, kimlar shaxslik supasiga chiqa oladi, qaysi fazilatlar shaxs bo'lganlik mezonlari yoki ko'rsatkichi sanaladi?" degan savolga javobni o'zingizdan so'ramoqchiman...

Shaxs haqida so'z ketganda negadir Mirkarim Osim ko'z oldimga kelaveradi. O'zim ko'ganim yo'q. Menga aytib berishgan. Juda xokisor kishi bo'lgan ekan. Umrida birovning ko'ziga qarab gapirgan emas. Surgundan qaytgandan so'ng bir nashriyotda kamsuqumgina vazifada ishlagan. Uning bor-yo'qligini birov bil-magan ham. Boshliqlarga hech qachon ovoz chiqarib qarshi turmagan, gazetalarda odamlarni tushunsha soladigan maqolalar yozmagan, davralarda so'z olib, e'tiqod-u adabiyot haqida so'zamolik qilinagan. Birovga malol keradigan qiliq'ib bo'lgan. Shunchaki, ko'zga tashlanmay, o'zini bildirmay, talotumlardan bir chetda yashab o'tgan. O'sha roviyining aytishicha, Mirkarim Osim birovga xalagi bermaslik uchun yo'lakning eng chetidan, devorga taqalib yurar ekan. Yelkasi tegib yurganidan yillar o'tib devor to'g'ri chiziq bo'lib sidirilish qolgan ekan. Agar bugungi ijtimoiy tarmoq to'lg'og'i tutgan qarashlarimiz bilan qarasak, u qo'rrog, dami ichiga tushgan, mute va tovushi chiqmoydigan ojiz, har qanday zulmga ko'nikkani notavon odam bo'lib chiqadi. Shu sifat bilan baho bersak, uni shaxs deganning yoniga ham yo'latib bo'maydi. Ammo men Mirkarim Osimni XX asr o'zbek adabiyotidagi katta shaxs deb bilaman. Chunki u shu xokisor yashashi bilan ichini hech kimga sotmagan. Kim-lardir unvonlar-u martabalar, e'tiroflar-u e'tiborlar uchun kommunistik obrazlarni ilohiyashtirib, jild-jild asarlar bitib yotg'anida, u o'sha o'zining burchagiga tijilib olib, Shiroq, To'maris, Tarobiq, Ibn Sino, Alisher Navoiy haqida yozgan, ohak yuqqan yelkasini devorga surkab, halimlik bilan o'tayotganda u millatning unutishga mahkum siymolar haqida xayol surgan. Tasavvur qiling, adib bu asarlarni "Sening tarixing yo'q, senlar savodsiz olomon bo'lgansanlar, senlardan daholar chiqmagan", degan siyosat yurgizilib, aks fikrlovchilar zulm tig'iga ro'para qilinayotgan bir pallada yozgan va shu iddaosini bilan ma'nhan har qanday jazoga tayyor bo'lgan, qulatligan millat ustunlarini o'zining halim ko'rinishi orqali tiklashga kirishgan. Ubu bilan ichdan chirkin muhitga o'z isyonini, o'z qarashlarini bayon qilgan. Bezoz qiyofasi orqali butun boshshi saltanat mafkurasiga qarshi turgan. Davradoshi bo'lgan, unvona martabalaridan salobatlashgan siymolar oldida uning nomi ko'rinmay turadi. Ammo Mirkarim Osim sotmagan va totib olinmaydigan fazilatlarini asarlarida – o'z "men"ida namoyon

– Bundan o'n yil oldin nashr etilgan bir maqolangizda: "Hayot va adabiyot bizdan chinakam iste'doddalarni va "men"larni talab qilmoqda", deb yozgan edingiz. Bugun yoshlar orasida iste'dodli ijodkorlar ko'p. Ammo Cho'pon, Qodiriy, Fitrat kabi ichida o'z "men"i, aytar so'zi birlarga, ya'ni shaxslarga hamon muhitojdaim. Buning sababi nimada deb o'ylaysiz? Axir biz ozodmiz-ku, shaxslarni yo'qtishni maqsad qilgan mafkura boshimizda qilich o'yntab turgani yo'q-ku? Yo siz o'tgan o'n yil mobaynida bu borada nimadir o'zgarish sezdingizmi?

Bu gapni qayerda, qachon aytganim esimda yo'q. Aytgan bo'lsam, hozir ham shu fikrim o'zgarmagan. Men bu yerda iste'dodning "men"ini topish orqali ijodiy shaxsga aylanishini nazarda tutgaman. Iste'dodlar ko'pligi bu hali ular o'z "men"ini ham namoyish qilyapti, degani

ligining hosilasi bo'lib kelgan. Uning vositasini hamisha zo'rilik bo'lgan. Shaxs esa zo'rlilikning har qanday ko'rinishi bilan kelisha olmaydi. Yana o'sha tarixa boqsak, ijodiy inqilobarning barchasini shaxslar sodir etgan. Bu inqilobarning vositasini hamisha fikr bo'lgan.

Umuman, biz negadir keskin xulosha chiqarishga ruju qo'ydi. Kuni kecha "haromi", "o'g'ri", "sotqin" kabi haqoratlar bilan salkam vatan dashmaniga chiqarilganlarni sal o'tmay "dardi bor ekan", "uzoqni ko'zlagan ekan", "rostgo'y ekan", "katta shaxs ekan", deya boshlaymiz. Xullas, baho berayotganda qutbning yo u burchida, yo bu burchida turishni istaymiz. Aslida bu ham olomonga xos bo'lgan xoish-irodadan boshsha narsa emas.

– Yuqorida aytganingizday, biz shaxsga tayyor shablon bilan baho berolmaymiz. Ammo yosh avlodga ibrat qilib ko'rsatish mumkin bo'lgan kimdir bo'lishi kerak-ku. "Kimlar

qilgani, ijodkor sifatida qarshi tura oglani bilan menqa katta Shaxs bo'lib ko'rinadi. Zamona ijtimoiy inqilobi madh etib turganda u o'z ichidagi ijodiy isyonini bilan birga qola bildi.

Xo'sh, bugungi kunda ham bizning e'tiborimizdan chetda qolgan, siz nazarida tutgan shaxslari yo'qmi? Men "bor" yoki "yo'q" deb keskin xulosha qilishdan tiyilgan bo'ldirim. Bizning baholash mezonlarimiz Mirkarim Osimiga o'xshash shaxslarning sukuti va kamsuqumligi fosh qilib qo'yadi.

Shunga ko'ra, men davrimizning shaxs va shaxssizligi haqida tugul xulosha aytish tarafdoi emasman. Suv loyqalanib turganda uning tagidagi baliqlarning katta-kichikligi ko'zga tashlanmaydi.

Biroq bu istiholamiz shaxsning fazilat va xususiyatlarini, unga qo'yilgan talablarni zarracha xiralashsizmaydi. Sel paytimi yo sokinlik faslidami, qay davrda yashashidan qati' nazar, shaxs hamisha o'zining

MULOHAZA

Amerikalik mashhur vosvos Stiven Blumberg dunyo tarixida "ashaddiy kitob o'g'risi" degan nom bilan qoldi. U o'z vatanidagi ikki yuz oltmish sakkizta kutubxonadan yigirma uch ming dona (!) kitob o'marganlikda ayblandi va ma'naviyat xazinasiga 20 million dollar zarar yetkazganligi uchun katta miqdorda jarimaga va olti yillik qamoq jazosiga hukm etildi. Stiven o'g'irlagan nodir asarlarning bir qanchasi kutubxonalarga qaytarildi, albatta. Ammo allaqachon "joyini topib ketgan" kitoblar agar kerakli qo'llarga yetganida, tafakkur olamiga qay darajada samarali xizmat qilishi mumkin edi...

Aslida o'g'rilik ruhiy kasallikning bir turi bo'lib, fanda bu "kleptomaniya", o'zbekchasiqa aytganda "odatlanish" deyiladi. Odatlanish esa asosan iordaning zaifligi oqibatida yuzaga keladi.

Rossiya statistikasi 2023-yilda Jorj Oruelning "1984" asarini ushu mamlakatda eng ko'p o'g'irlangan kitoblar ro'yxtiga kirtdi. Shuningdek, ro'yxta da bolalar adabiyoti ikkinchi va maktab darsliklari uchinchali o'rinni egallagan. Ushbu ma'lumotga ko'zim tushganida, xayriyatki, bizda bunday katta o'g'riliklar sodir etilgan emas, deb o'ylagan edim. Biroq respublika Bosh prokurori Nig'matilla Yo'ldoshevning yaqinida gazetamizda e'lon qilingan "Xalq mulki muqadasi" sarlavha maqolasini o'qib, Stiven Blumberg chalaring xavfli kasallik o'zimiznikilarga ham yuqqaniga amin bo'dim. Meni abjablantirgani shu bo'diki, yuqoridaq maqolada qayd etilgan yirik o'g'rilik ishiga kutubxonalar rahbarining o'zi bosh-qosh bo'lgan. O'zbekiston Milliy universitetining axborot-resurs marказida saqlanayotgan XIII-XIX asrlariga oid 57 dona nodir qo'lyozma kitob va 12 ta toshbosma asar, 9 ta tarixiy hujiyatning gundon qilinishi kitob o'g'riligi bida ham xavfli tus olayotganidan dalolat beradi. Axir, birkina universitetda talon-torjо qilingan durdonlarning qiyomi 2,6 trillion so'mga boholangan. Agar axborot-resurs marказining "qaroqchilar" guruhi o'z vaqtida fosh etilmaganida, bu raqam yanada kattalashib ketishi tayin edi.

Odamlar orasida "kitob o'g'risi – o'g'ri emas", degan noto'o'g'i tushuncha bor. Lekin ulamolarimiz o'g'rilikning har qanday turi shar'an harom ekanini ta'kidlaydilar.

Shaxsiy kutubxonadagi eng yaxshi ko'rgan kitoblarim ichidan bir necha yillardan buyon qidirib topolmayotganim – Fariduddin Attorning "Mantiq ut-tayr" asariga ma'naviy ehtiyojim ham ushu maqolani yozishimga bir sabab bo'ldi. Bu kitobni o'g'irlatqanimga o'n yilga yaqin vaqt o'tgan bo'lsa-da, hamon ushu qaroqchilikni kechirolmayman va agar uni qaytaradigan bo'lsa, o'sha bibliokleptoman, ya'ni kitob o'g'risiga bosh-o'yqoq sarpo qilishiha ham tayyorman.

Yo'q, kitob o'g'rilari (ularni bu nom bilan atayotganim uchun ich-ichimdan xijolat chekypman) uyidan "Mantiq ut-tayr" nigarina olib ketgan emaslar. Yo'qolgan kitoblarim ro'yxti katta. Juda g'aroyib tarzda g'oyib bo'lganlar ham bor. Masalan, Gabriel Markesning tanlangan asarlari to'plami. Bu kitob so'bi olyun kunitning ertsasigayoy qo'qolgan. Har gal esimga tushganida shunday katta kitobni ko'zimni shamg'alat qilib chiqib ketishni uddalagan kimsaga qoyil qolaman.

Nima bo'lganda ham, kitob o'g'riligini aslo kitob sevarlikka yo'ymaslik kerak. Inson birovda ko'rgan asariga haddan tashqari mehr qo'ygan taqdirda uni egasidan so'rab olib o'qimog'i va, albatta, qaytarib bermog'i shart. To'g'ri, o'g'irlangan adabiyotdan olin-gan manfaat yoki ilm harom bo'lib qolmaydi. Shunday bo'lsa-da, bu ish mutlaqo nojozdizir. O'zganimga mulki hisoblangan har qanday narsani uning ijozatizligi olyish va foydalishin q'asib hisoblanib, bu so'z biron narsani egasidan zulm bilan tortib olish ma'ninosini bildiradi.

Ko'oni ko'rgan keksalarimiz kishining moliga nazar solma, deyildilar. Chunki hamma egrilish ko'zinga yaxshi ko'ringan narsaga havas bilan qarashdan boshlanadi. Havasini jilovlay olmaslik esa ochko'zlikka, ochko'zlik o'g'rilikka undaydi. O'g'rilik ham shariat, ham dunyo qonunlarida jinoyat hisoblanadi. Shunday ekan, hatto o'zganimga mulki bo'lgan kitoblarga havasni ham jilovlamoq darkor.

Muhayyo RUSTAM qizi

Oydin YO'LDSHEVA suhbatlashdi

ABDULLA QODIRIY TAVALLUDINING 130 YILLIGI

“AHLI VIJDON” HASRATI

O‘zbek xalqining buyuk yozuvchisi Abdulla Qodiriy tavalludi Turkiston diyorida siyosiy-tarixiy, madaniy-ma’rifiy sohalar da jiddiy evriliishlar ke-chayotgan davrga to‘g‘ri keldi. Bo‘lajak adib millat oydinlari bo‘lgan jadidlar uchun ma’rifat va mafkura sahnasi kurash maydoniga aylangan muhitda o‘sib-ulg‘aydi. Jadidlar ning milliy matbuot va jurnalistikani shakkantirish, teatr san‘atini millat “oyina”siga aylantirish, ta‘lim islohoti, boshqarvuga mahalliy kadrlarni yetkazib berish, milliy armiyani bunyod etish bilan bog‘liq dasturi Abdulla Qodiriyning ko‘z o‘ngida shakkandi. Shu taripa Qodiriy, avvalo, jadid g‘oyalari ta’sirida adabiyot maydoniga kirib keldi va dastlabki ijodiy namunalarida ma’rifat targ‘ibotchisi sifatida gavdalandi.

Yozuvchining ijodiy konsepsiysi mavzu ko‘lamiga ko‘rakki yirik yo‘nalish asosidan tarkib topgan. Birinchisi, ijtimoiy-iqtisodiy islohotparvarlik, ikkinchisi, diniy xurofatga qarshi kurash masalasi. Uning dastlabki she‘ridan tortib, to yirik janrdagi asarlari-gacha mana shu ikki yo‘nalish oralig‘ida bo‘y ko‘rsatadi. Adibning birinchi maqolasi 1914-yil 1-apreldagi “Sadoyi Turkiston” gazetasida, “Toshkent xabarlar” ruknida “Yangi masjid va maktab” nomi bilan chop etilib, unda bir boyning masjid yoniga “Usuli jadid” maqomidagi uch xonali oynavand maktab qurib bergani aytildi. Jadid usulidagi maktabni qurib bergan boyni matbuotda e’tirof etish, o‘z navbatida reklama – targ‘ib vazifasini bajargan. Va bu yo‘l jadidlar tomonidan qo’llangan samarali usullardan birdir. Bu kichik xabar oddiy axborot bo‘lib qolmasdan, uning mohiyatida millat sarmoyadorlarini shunday ezgu ishlarga targ‘ib-tashviq qilmaqsadi yotadi.

Yozuvchining 1915-yilda yozgan “To‘y” nomli she‘rida millatni chalg‘itayotgan muammolar ha-qida mulohaza yuritiladi. (“Sadoyi Turkiston”, 1915-yil 20-mart, 64-son). Eng qiziq‘i, she‘lda muallif muammoga nafaqat tanqidiy munosabat bildiradi, balki uni bar-

taraf etish yo‘llarini ham ko‘rsatisha harakat qiladi. Qodiriyning dastlabki ijodiy namunalarida maktab va to‘y masalasiga alohi-da diqqat qaratilgani bejiz emas. Bu hol uning jadidlar g‘oyalari bilan hammaslak bo‘lganini ko‘r-satadi.

She‘rning har bir baytida zamonaning og‘riqli muammo-lari hajv yo‘li bilan ko‘rsatib beriladi. Aslida, to‘yga, to‘g‘rirog‘i, ortiqcha dabdbabalni marosim-larga millat ravnaqiga to‘sqinlik qilayotgan muammo sifatida yondashish millat faollariga xos ijtimoiy-ma’rifiy qarashning o‘zi-ga xos ko‘rinishi edi. To‘y masalasi jadidlar nazdida, eng og‘riqli va millatni zalolatga yetaklovchi muammo sanalganligini tarixiy manbalar tasdiqlaydi. Holbuki, bu mavzu bugunga qadar dolzarbek ahamiyatini yo‘qot-gan emas.

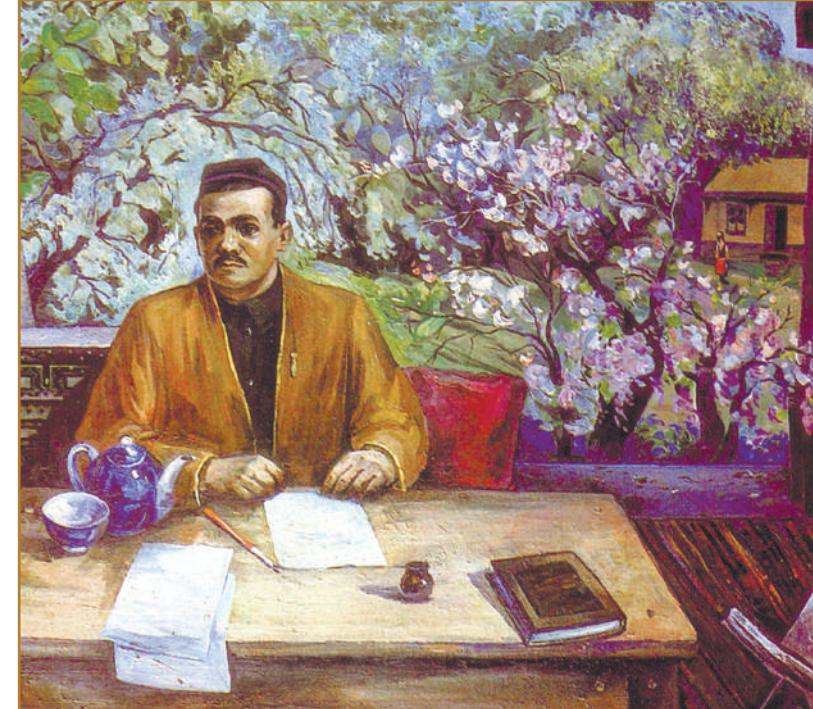
Abdulla Qodiriy davring yetakchi g‘oyalarini she‘rlari orqali aks ettirishni ma‘qil bildi. E’tibor beriladigan nuqta: muallif dastlabki badiiy ijodini jadid yoziyatini aks ettiruvchi she‘rlar yozish bilan boshlaydi. U she‘rning badiiy-estetik qiyomatini hisobga olmaydi, balki tarbiyaviy jihatini muhim sanaydi. She‘rga g‘oyani aks ettiruvchi vosita sifatida yondashadi. Bu jihatlar hali muallifning badiyini nuqta nazaridan tajribasizligi bilan izohlanib, ma’rifatparvarlik hissi ustivorlik qilganini ko‘r-satadi.

To‘y na diniy, na milliy marosim, mahalliy xalq shu yo‘lda bor-budini sarflab, riyoغا berilishi, ortiqcha tomoshaga o‘chlik qavmni halokat yosqasiga olib borishi jadidlarni tashvishlan-tirgan. Ularni qiyaganan muammo bugun ham yechimini topa olmayotgani hali-hanuz millat tafakkurda ma’naviy bo‘shliq borligidan karada beradi.

She‘r matniga diqqat qaratilsa, yozuvchining maqsadi oydinlashadi. “Amr etubdurmi bizg‘a Qur‘on to‘y”, “Mundayin ishlar shar‘imizda yo‘q”, “Kelin-giz, do‘stlar, din qarindoshlar”, “Tashlasun bo‘lsa gar musul-mon to‘y”. Muallif mazkur masala-nga diniy nuqtai nazardon yon-dashadi, ya‘ni bid‘at va johillikni qoralaydi. Shariat buyurmagani ishlarni qilish, xurofatga berilish natijasida el ilm-ma’rifatdan to‘silishini muallif kichik she‘r bag‘riga singdirib yuborgan. Muallif bunday ortiqcha ha-vaslardan millatni “Qur‘on amri” qutqarishini, “aqllik kishi” va

“ahli vijdon” bunday illatlardan saqlanishi lozimligini ta‘kidlaydi. “Aqlilik kishi” va “ahli vijdon” tushunchasi yozuvchi ijodiy konsepsiyasida muhim o‘rin tutadi. Qodiriyga ko‘ra diniy va dunyo-viy bilimga ega bo‘lgan odam tugal taraqqiyarvar sanalgan. Shunday nuqtalarda muallifning nafaqat milliy, balki din qayg‘usi bilan masalaga yondashganini ko‘rish mumkin.

Ijdokorning “Fikr aylag‘il”

she‘rida ham to‘y masalasiga murojaat qilinadi: “Yer sotalar elda necha to‘y baho etmак uchun,

Chunki bid‘atin yo‘lida ham fidodur jonu tan”. Yer o‘zbek xalqida vatan tushunchasiga tenglanadi. Muallif hoy-u ha-vas yo‘lida hatto vatanidan ke-chayotgan millatdoshlarni fikr aylashga chaqiradi. Mahalliy aholining savodsizligi va johilligi ortida shunday ortiqcha chiqim-larning kelib chiqishini qoralaydi. O‘rtadan chiqsa agar millatni yaxshi suyguchi,

Biz ani dahriy sanab, to‘fangcha birla otamiz”, deya olomon-ning umum savyasi va davr kayfiyatini olib beradi. Mazkur misrada yangilik va esklilik orasida turli tomonga ajralib, tobora zaiflashib borayotgan millatning ahvoliga ishora bor. Yurt istiqboli xatarda qolayotgan pallada odamlarning maishiy tashvishlar bilan ovora ekanligi kinoya orqali olib beriladi. Savodsizlik orqasida ommaniring bid‘atga berilishini ma’rifat bilan “emlab”, millatni fikriy uyg‘oqlikka da‘vat etadi. “Kelingiz, yoshlar, ziyojilar, bu kun g‘ayrat qiling, Uxlaganlarni agar qodir esak, uyg‘otamiz.”

“Ahvolimiz”, “Millatimga bir qaror” she‘rlarida ham millatni jaholatga yetaklayotgan illatlar fosh qilinadi. “Joyi kelgan chog‘ida vijdoni pulga sota-miz”, “Jaholat cho‘l sahrosiga minba’d sabzavor o‘lsun”, “Bu kun ilming bo‘yi birlan dimog‘lar mushkibor o‘lsun”, “Qaysi fosiq, qaysi johil, qaysisi bo‘ldi chapan?”, “Bachchag‘a kokil solib, oh-voh ilan o‘no-tamiz” kabi misralarda ona

Ayb etub qilmang haqorat, muhtaram ahli vatan”.

Uning she‘rlaridagi g‘oya as-ta-sekin nasriy asarlariga ham ko‘chib o‘tdi. “To‘y” she‘ridagi g‘oyaviy niyat “Baxtsiz kuyov” dramasi davom ettirilib, keyingi asarlarida muammo ildizlariga yanayam chuqurroq razm solinadi. Muallifning “Baxtsiz kuyov” nomli asari 1915-yilda yozilib, “Turkiston maishatidan olingan to‘rt pardalik fojisi” deb nomlangan. Qodiriy shunday yozadi: “1913-yillarda chiqgan “Padarkush” pesasi ta’sirida “Baxtsiz kuyov” degan teatr kitobini yozub yuborg‘animni o‘zim ham payqamay goldim”.

Asar voqealari Solih ismli yigitning uylanishi voqeasi aso-siga quriladi. Boydan qarzga pul olib, vaqtida to‘lay olmagan kuyov Solih va kelin Rahima ruhiy tushkunlik oqibatida o‘z joni-ga qasd qiladi. Asar yoshlarning fojiali o‘limi bilan yakunlanadi. Qurbon bo‘lgan yoshlar taqdi-ri millat kelajagi bilan chambarchas holda ko‘rsatilib, to‘y baxta yetaklovchi omil emas, ma‘naviy inqirozning belgisi si-fatida yoritib beriladi.

O‘zbekiston Qahramoni, adabiyotshunos olim Ibrohim G‘afurov yozuvchi ijodida to‘y mavzusiga yaqin qiziq mulohazalarni bildirib o‘tgan: “Abdulla Qodiriy romanlarida barcha voqealarning markaziga uylanish tugunini qo‘yadi. Barcha voqealar, tarixlarning boshida shu tugun turadi. Tarixning bar-cha kir va olijanob yo‘laklariga shu tugun orqali kiriladi”.

Nazarimizda, adib romanida nikohning muqaddasligi va johillik oqibatlarini badiiyat san‘ati orqali chizadi. Yurt istiqboli qayg‘usi va hokimiyatning qo‘ldan ketishi, diniy-milli yamsitiish adibni yirikroq ko‘lamda asar yozishga undagan.

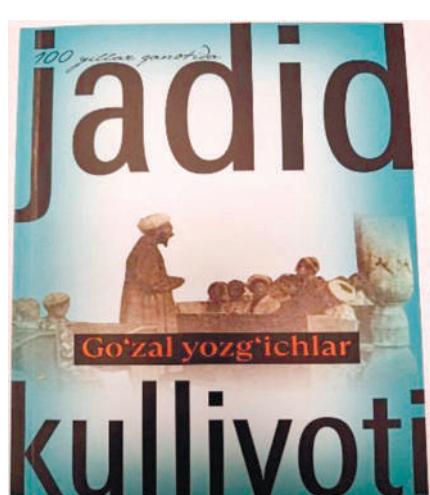
Yozuvchi she‘rlari vositasida jamiat iqtisodini o‘nglash uchun avvalambar ruhoniyatni, ma‘naviyatni boyitish lozimligini ta‘kidlaydi. To‘y – diniy yoki milliy marosim emas, balki xalqni chalg‘itish uchun xizmat qilayotgan bir illat ekaniga e’tibor qaratadi. Turkistonni bu kasofatdan ozod etmoq uchun bolalarimizni diniy va dunyoviy ilmlardan xabardor etmog‘imiz lozim, degan xitob buyuk adibning butun asarlari mag‘ziga singdirilgan.

Sanobar TO‘LAGANOVA
adabiyotshunos

Turkistonni azoblab kelayot-gan yirinli yaralar oolib beriladi. Din ahkomlariga bo‘ysun-maslik, johillik, ilm-ma’rifatdan yiroqlashuv, bachabozlik, na-shavandlik kabi illatlar nishon-ga olinadi. Har bir satrda mil-latni tanazzulga yetaklovchi global xarakteriga ega muammo-yoritib berilgan. Mazkur muammo keyinchalik adibning yirik janrdagi asarlarida kon-septual ahamiyat kasb etib, roman strukturasiда alohida sujet yo‘nalishiga asos bo‘lib xizmat qilgan. Kalvak maxzum, Abdurahmon, Toshpo‘lat tajang obrazlarining tub ildizi uning dastlabki she‘rlarida ilgari surilgan tezislar bilan chambarchas bog‘liq ekanligi kunday ayon.

Yozuvchining ijodiy bisotida she‘r ko‘p emas, sanoqlari, ularning nomlanishida ham o‘zaro uyg‘unlik ko‘zga tashlanadi. “To‘y”, “Ahvolimiz”, “Millatimga bir qaror”, “Fikr aylag‘il” deb nomlanib, xalq tafakkurining yiroqlashuv, tajomil nazarida tutilgan yoki muallif orzusi bo‘lgani, ehti-mol. Umummaxrajda Turkistonning ahvoldidan kuyinish, dardiga malham istash hasrati ja-mlangan. “Qodiriy nazdingiza o‘z hasratidin so‘yaldi,

MUTOLAA

XX asr avvalida jadid ziyoli-
lari maorif sohasida joriy etgan
yangilik va islohotlari bilan
zamonaviy ta‘limning tamal
toshini qo‘yishdi. Bu davrda
tayyorlangan darsliklar orasida
“Go‘zal yozg‘ichlar” kitobi alohi-
da o‘rin tutadi. Majmua bugungi
kunda tuzilayotgan antologiya-
larning ilk ko‘rinishi sifatida
tarixiy davr adabiy muhitni va
ruhini aks ettiradi.

ASR OSHGAN “GO‘ZAL YOZG‘ICHLAR”

“Go‘zal yozg‘ichlar”ga Elbek tartib beragan. Kitob 1923, 1925-yillarda ikki marta nashr qilingan. Elbek so‘zboshisida bu majmua o‘rta maktablarning “to‘rtinch bo‘limi” uchun mo‘ljallanganini yozadi. Ammo “Go‘zal yozg‘ichlar” na-faqat maktab o‘quvchilar, balki milliy adabiyotini sevganlar uchun quvonchli voqebo‘ldi. Elbek kitobning ikkinchi nashri so‘zboshisida shunday yozadi: “Go‘zal yozg‘ichlar” otti bu asarning bosilib maydong‘a chiqqonig‘a hali ko‘b vaqti o‘tmadi. Yolg‘iz ikkigina oy orasida olti ming nusxa bosilg‘on bir kitobning tarqab tugalishni chindan-da sevinarli bir ish! Biz bu kitobning ko‘b tarqalishin ko‘rar ekan, elimizning kitobga bergan ahamiyat va e’tiborlarini ko‘z oldig‘a kel-tirib, sevinmasdan o‘ta olmadiq...”

“Go‘zal yozg‘ichlar” hikoya, she‘r, masal janrlarida yozilgan qirqaq yaqin ijod namunalarini o‘z ichiga olgan. Unga Cho‘lpon, Julqunboy, Elbek, Botu, V.Mahmud, A.Avloniy, G.Zafary, Mir-mulla, Saidali, Sh.Sulaymon kabi ijod-korlarning asarlarini kiritilgan. Shuningdek, to‘plamda rus tilidan qilingan ayrim tarjimalar ham bor (“Binafsha”, “Qush

qo‘shig‘i”). Majmuaning ikki nashri orasida muayyan farqlar kuzatiladi. V.Mahmudning “Toshloqlar”, “Qishloq”, “Ko‘klam kuni”, Saidalining “Buloq”, “Tabiatda bahor”, “Tabiatdan javob”, Fitrating “Qor” kabi asarlar o‘miga “Ulug‘ bayram” (Choy), “Baynalmil ashulasi” (muallifi ko‘rsatilmagan), “Marsiya”, “Paranji” (Botu), “Shifoli suv” (Subay), “Fol ko‘rguvchi chol” (Devayev), kabi boshqa asarlar kiritilgan. O‘zgarishlarni tuzuvchi Elbek shunday izohlaydi: “Bu kitob garchi darslik o‘laroq tuzilisa-da, hali bizdagil ilmiy kuchning ozlig‘idan kuchsiz ravishda yo‘qdan ko‘ra bor bo‘lib, darslik o‘rnini olib turadir. Bo‘lmasa, eksik o‘rinlari xeyli anchagini bor. Ikkinchi bosilishida yaxshig‘ina tuzatmok istagan bo‘lsaq-da, bir yoqdan shoshilinch safarga chiqib borishimiz, ikkinchi yoqdan “Davlat nashriyoti”ning tezdan bosishg‘a hozir ekanligi bizni juz‘iy tu-zatish bilan qanoatlanishka majbur etdi”. Darhaqiqat, “Go‘zal yozg‘ichlar”-da Elbek nazarda tutgan maktablarning “to‘rtinch bo‘limi” o‘quvchilar yoshiga unchalik mos kelmaydigan ijod namuna-lari ham bor. Biroq o‘sha davr siyo-

sati, ijtimoiy tuzum va muhit inobatga olinsa, bu to‘plam uchun Elbekdan juda katta mehnat va jasorat talab qilingani oydinlashadi. Chunki majmua Fitrat, Julqunboy, Cho‘lpon, Botu, A.Avloniy, G.Zafary kabi asl xalqparvar jadidlarining asarlaridan iborat edi. Shuningdek, Elbek imkon qadar tabiat lirikasi va didaktik ruhdagi masal, hikoyalarni tan-lashga harakat qilgan.

2023-yili, ya‘ni oradan roppa-rosa

100 yil o‘tib “Go‘zal yozg‘ichlar” arabiy

yozuvda joriy yozuvga tabdiil qilinib,

“Zabarjad” nashriyotida qayta chop etildi. Bu nashrida asarlar tiliga xos xu-susiyatlar to‘la saqlab qolilgan bilan zamoniaviy adabiy tilga moslab bosilgan ko‘plab manbalardan farq qiladi. O‘ylaymizki, kitobxon uchun asl matnni o‘qish maroqlari va o‘quvchiga Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon ijod qilgan zamon ruhini his qilishga yordam beradi.

Laylo HAYITOVA,
Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o‘zbek
tili va adabiyoti universiteti
tarayanch doktoranti

XOTIRA AZIZ

(Davomi. Boshlanishi o‘tgan sonlarda).

Fayrushin Orif – 1870-yili Kuybishev o‘lkasi, Aksaka qishlog‘ida tug‘ilgan. “Milliy sho‘ro” tashkiloti a‘zosi bo‘lib, Bugurusan uyedzida qo‘zg‘olonchi ruhoniy va quloqlar to‘dasida aksilingilib targ‘ibot olib borganlikda, aholi orasida sovetlarga qarshi tashviqot yuritganlikda ayblangan. 6804-tonli ish bo‘yicha 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm qilingan. Jazo muddati 1937-yil 16-avgustdan hisoblangan.

Po‘latov Qori Yo‘Idosh – 1890-yili Turkmanistonning Kerki shahrida tug‘ilgan. “Milliy ittihod” tashkiloti markazlashgan rahbarligining a‘zosi sifatida aksilingilib targ‘ibot olib borganlikda, Germaniyadagi jesus bilan aloqada bo‘lganlikda ayblangan. 4265-tonli ish bo‘yicha 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm qilingan.

Izmoshayev Islomsho – 1892-yili Buxoro shahrida tug‘ilgan. “Milliy ittihod” tashkiloti Buxoro bo‘limining faol a‘zosi. Mazkur tashkilotning topshirig‘i bilan tashqaridagilar hamda F.Xo‘jayev bilan yaqindan aloqada bo‘lganlikda ayblangan. Hibsga olingen vaqtida “O‘zbekbirlashuv”da maslahatchi bo‘lgan. 4609-tonli ish bo‘yicha 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm qilingan. Jazo muddati 1937-yil 10-avgustdan hisoblangan.

Ziyovuddinov Aminjon – 1890-yili Buxoro shahrida tug‘ilgan. “Milliy ittihod” aksilingilib targ‘ibotining topshirig‘iga ko‘ra qishloqlardagi tashkilot a‘zolari bilan aloqa bog‘lash uchun borganlikda, ular bilan yig‘ilishlar o‘tkazib, tashkilot rahbarlari ko‘rsatmalarini yetkazganlikda ayblangan. Hibsga olingen vaqtida ilmiy xodim bo‘lgan. 5247-tonli ish bo‘yicha 10 yil mehnat-tuzatuv lageriga hukm etilgan. Jazo muddati 1937-yil 21-avgustdan hisoblangan.

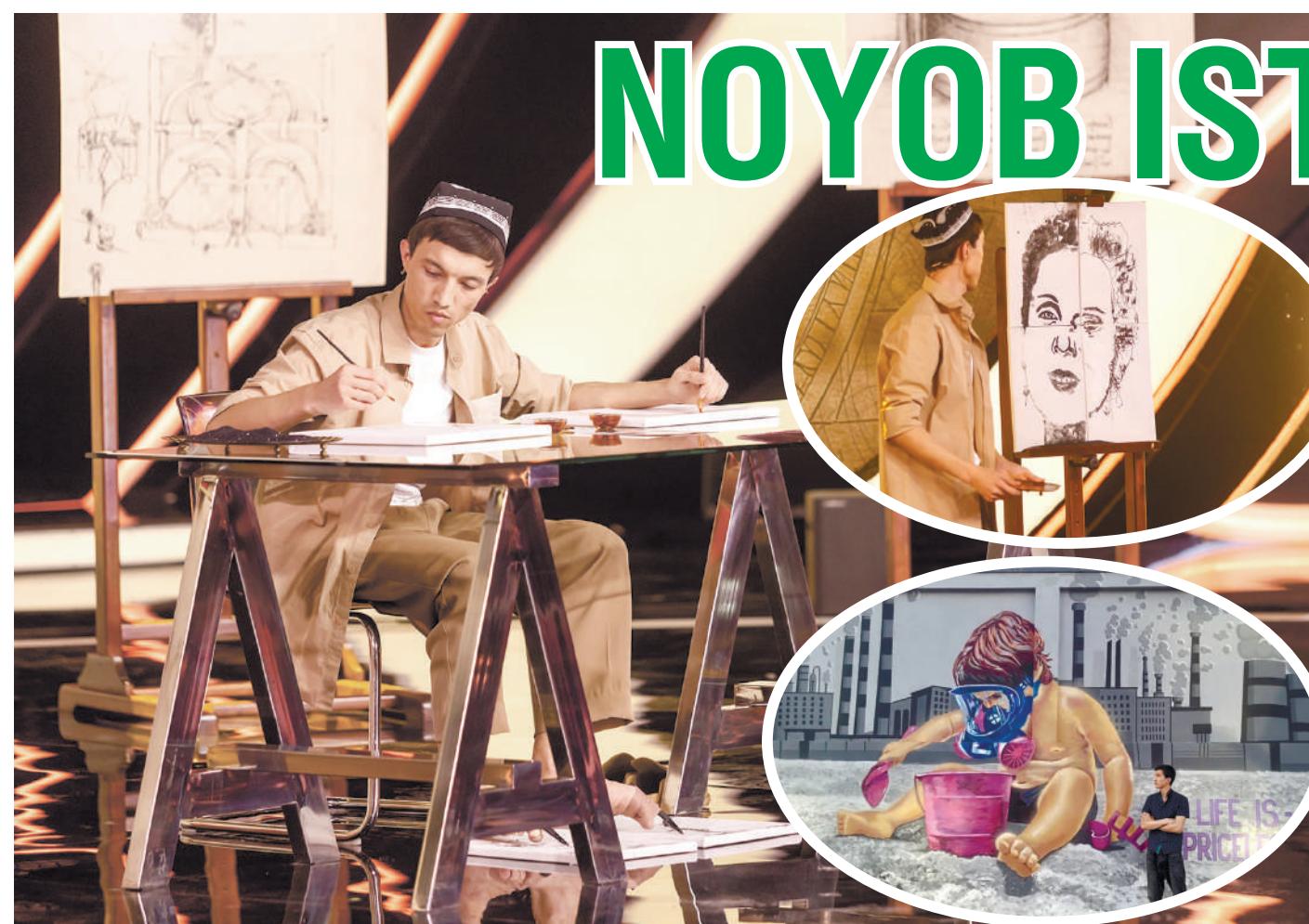
Maqsudov Muz

Ba'zan iste'dod va ilhomning quratlarni idrok qilish, shuurga sig'dirish imkonsiz. Shunday noyob qobiliyat egalari borki, ularning iqtidorini tahlil etishga aqil va tafakkur o'lchamlari ojizlik qiladi. Betxoven, Ulyam Boys kabi qulog'i eshitmaydigan mashhur kompozitorlar necha asrki insoniyat idrokining markazida turibdi. Hal Lasko ko'zi ojiz bo'lib qolganidan keyin ham Microsoft Paint yordamida surat chizgan, Maykl Ulyams ko'zi ojiz bo'la turib bebahbo rasmlar yaratgan. Bugungi hikoyamiz qahramoni ham o'z vujudining adoqsiz imkoniyatlari ni kashf etayotgan iste'dod sohibidir.

Yaqinda "Rossiya 1" telekanalida efigiga uzatilgan "Noyob qobiliyati odamlar" ("Удивительные люди") ko'rsatuvida ishtirok etgan hamyurtimiz Shohrux Suyunovning ikki qo'l va ikki oyoqidan birday foydalabib, o'n besh daqiqa davomida noodatiy uslubda portret chizgani teleboshlovchilar va tomoshabinlarni hayratga soldi. To'g'ri, dunyoda oyoqlarida rasm chizadigan nogiron misavvirlar haqida bilamiz. Biroq, qahramonimiz Shohrux Suyunovning to'rt muchasi sog'lom, xususan, oyoq-qo'llari ham.

Fanda har ikkala qo'lini birvaraykiga ishlashda oladiganlar "ambideksterlar" deb ataladi. Aslida butun dunyo aholisining bir foizdan kamroq'i bu xususiyatga ega bo'ladi. Shohrux esa faqat ambidekstergina emas. Mutaxassislarining fikricha, qo'l-u oyoqning muvoqiq iqtidori "ambiserebralilik" deyilib, bunda miyaning ikki yarim shari xuddi ikkita alohida miya kabi ishlar ekan. Ikki tomonlama odamlarning asosiy xususiyati shundaki, ular bir vaqtning o'zida turli narsalar haqida o'ylab, bir qancha narsalarini yaratada oladi. Albatta, bunda ko'z, oyoq va qo'llarga katta bosim tushadi.

Iste'dod va ilhomning ilohiyligi yoxud ijod namunalarining shunchaki ko'hikma, uzoq yillik mehnat hosilasi ekanligi borasida -gi bahs-munozaralar hanuzgacha davom etadi. Hayratlanarlisi, qahramonimiz g'ayritabiyi tarzda nafaqat ikki qo'lida, balki oyoqlarida ham mo'yqalam tutib, surat chizishni atigi

YANGIBINODAN CHIQQQAN

NOYOB ISTE'DOD

uch oy oldin boshlagan. Uning ayishchiga, ijtimoiy tarmoqda bir koreys rassomming qo'l-oyoqlari yordamida asar yaratayotganini ko'rib, bu tajribani o'z tanasida sinab ko'rmoqchi bo'ladi. "Koreys rassomni kuzata turib, xayolimdan o'zbeklar ham buni udalay oladi, degan o'y kechdi va buni isbotlashga harakat qildim", deydi qahramonimiz. Internet taromog'ini kuzatib amin bo'ldikki, butun dunyoda bunday noyob qobiliyat egalari nari borsa to'rt-besh nafarni tashkil qilaran. Biroq ularning orasida o'n besti daqiqadan butun boshli portretni chizadigan rassom ha-nuzgacha topilgan emas. Biz tanishgan manbalarda bu kabi murakkab ish jarayoniga kamida sakkiz-o'n soat sarflanishi aytigan.

Yosh musavvir bunga qanday erishish, o'zidagi noyob mahorating sir-sinoati haqidagi savolimingga shunday javob berdi: "Ijodimda hech qanday sir yo'q. Asosan yo'lda yurganimda vaqtim bekor ketmasligi uchun Rubik kubigini rangiga moslab terib yuraman. Bu qo'l motorikalarini mashq qildirib, miya faoliyatiga juda yaxshi ta'sir qiladi, diqqatni kuchaytiradi. Men shunchaki Rubik kubigi yig'ish malakamni rassomlik qobiliyatim bilan birlashtir-

dim. Hammasi chap qo'limni ham birday ishlata olishimni bilganim dan so'ng boshlangan. Shunda ko'nglimda ikkita yumushni bir vaqtida bajarish fikri tug'ilgan va qilib ko'rganman. O'ng qo'limda rasm chizsam, chapimda Rubik kubigini zo'r yig'ardim. Biroq oyoq va qo'llar yordamida rasm chizish jarayonida diqqatni jamlash juda qiyin bo'ladi".

Shohrux asosan hozir urf bo'lat-yotgan zamonaviy uslublar – Strit-art, Graffiti va Pop-art yo'nalishlarida ijod qiladi. Bundan tashqari, nooda-tiy uslublarda portret chizish bilan ham shug'ullanadi. Rassomning ayishchiga, eng kichik ijodi barmoq izi kattaligidagi portret bol'gan. Yana ip orqali, minglab mayda odamchalar shaklini chizib, matnni oq qalam-dora qora qog'ozga yozib, piksellar ko'rinishida, 140 dona o'yin kartaliga domino tarzida yigitish kabi uslublarda noan'anaviy portretlar yaratgan. Qahramonimiz suhbat chog'ida bolaligidagi dadasi bilan birgalikda "Noyob qibiliyatlari odamlar" ("Удивительные люди") ko'rsatuvini tomosha qilgani va unga bir kun kelib o'zi ham shu ko'rsatuvda ishtirok etishga va'da bergani, qobiliyatini butun dunyoga namoyon qilish eng katta orzularidan biri bo'lganini

aytdi. "Tomoshabinlarni lol qoldirish maqsadida bir paytning o'zida ikki qo'lda uchta portret ishladim, – deydi u. – So'ngra bir qo'limda uchta portret, keyin yanada murakkabroq yushman – qo'l va ikki oyoqlarim yordamida bir paytning o'zida to'tta portret chizdim. Aynan shu ishim ko'plab odamlarni hayron qoldirdi".

Iste'dodli musavvir 1998-yilda Nurota tumanidagi Yangibino qishlog'ida tavallud topgan. Shohruxing rasm chizishga bo'lgan qiziqishi hali yozishni ham bilmagan paytalaridan boshlangan. Besh yoshida shifokor rasmini oddiy daftara varag'iga qizil ruchka bilan chizganida otasi undagi iste'dod uchqunlarini payqab, qishlog'idiagi tasviriy san'at muallimiga o'qishing beradi. Yetti yoshga to'lganida esa Nurota tumanidagi itisos-lashirtilgan san'at maktabida rassomlik sirlarini o'rganishni boshlaydi. 2023-yilda Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti tasviriy san'at fakultetini "Mahobati rangtasvir" yo'nalishi bo'yicha tamomladi. Shundan buyon respublika "Hunarmand" uyushmasi a'zosi sifatida devorga bezak berish yo'nalishida faoliyati olib bormoqda. Qolaversa, o'zi

tashkil qilgan tasviriy san'at yo'nalishidagi o'quv markazida yoshlarga ustozlik qilmoqda.

Suhbatdoshimiz qator ko'rik-tan-lovlarda ishtirok etib, nufuzli o'rinnlari qo'liga kiritgan. 2022-yilda Toshkent shahrida o'tkazilgan Strit-art yo'nalishidagi "Toshkent Art Fest" festivalida "Hayot bebahodir" nomli asari bilan qatnashib, birinchisi o'rinni qo'liga kiritgan. Xalqaro "Tinchlik uchun! – 2022" ijodiy tanlovida ham g'olib bo'lgan. Qahramonimiz "Eng iste'dodli rassom – 2022" nominatsiyasining ham sovrindori.

Shijoat va g'ayratga to'la, tinib-tinchimas, yangilikka o'ch Shohrux bilan suhbatlashib amin bo'ldikki, rassomning muvaffaqiyati siri faqatgina san'at sirlarini puxta egallahida emas, balki doimiy o'qib-o'rganish, izlanishdan char-chamasligida ekan. U bugunga qadar bir qator fan olimpiadalarini va kitobxonlik tanlovlarda muvaffaqiyatlari qatnashgan. Intellektual o'yinlar uning jonu dili. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, Rubik kubigini professional darajada yig'ish bilan shug'ullanib, Butunjhon speyed-cuberlar assosiatsiyasi a'zoligiga qabul qilingan. Qolaversa, intellektual o'yinlarida ham o'z jamoasi bilan muntazam ishtirok etmoqda. 2022-yilda "Raqamli savodxonlik" onlaysiz tanlovingin bosh sovrini bilan taqdirlangan.

Shohruxdan kelajakdagi rejalarini va maqsadlari haqida so'raganimizda "O'zbekistonni dunyoga tanitish uchun bor iste'dodim, mehnatim va kuchimni sarflayman", deya javob qildi. Shu gapidan so'ng unga mehrimiz va hurnimatim yanada oshdi.

Shohrux kabi noyob iste'dod sohiblarini qo'llab-quvvatlab, ularga zarur sharoitlarni yaratib berishimiz lozim. Axir, Ginnesning rekordlar kitobidan faqat pishirgan osh-ovqatlarimiz bilan emas, go'zallikni taranum etuvchi san'at asarlarimiz, bashariyatni lol qoldiruvchi iste'doddarimiz bilan ham o'rinn olsak, qanday yaxshi!

Muyassar IBROHIMOVA

HAFSALANI PIR QILMANG,

PIR TUTING!

Hamma joyda sovetning majburiy tenglashtirish, ya'ni qashshoqlashtrish siyosati hukmon bo'lsa-da, odamlarda o'zbekona mehr-oqibat, boriga qanoat qilib, shukrona bilan yashash tuy'usi kuchi edi. Har qanday sharoitda ham bemor yoki keksa kishilarning holdani, ikki-uch qishloq oshib bo'lsa-da, xabar olish odamgarchilik belgisi sanalardi. "Hafsala qilib, bir ko'rib ketay dedik-da", deya uyimizga yaxshi niyat bilan eshik qoqib keladigan insonlardan ibrat olib yashardik. "Falonchinkiga hasharga!" degan

da'vatni eshitsak, qayerda bo'lishimizdan qat'i nazar, yugurib boraverardik.

Bunday "o'zbekchilik" deb atalgan hayot tarzi or-nomus va g'urur masalasiga aylanib ketgan, shunday xayrla ishlarda ishtirok etmaslikning o'zi uytali, eldan ajralib qolishni bildiradi. Lekin, afsuski, bugungi shiddati davrda turli tashvish va muammolar bilan band bo'lib, hadeganda yordamga muhitoj, mehrga zor, nochor odamlarning ko'nglini so'rashga qunt va hafsala qilavermaymiz.

Biz uchun necha zamonlardan buyon dolzarb mavzu bo'lib kelayotgan to'y va ma'rakalarni kamxarj qilib o'tkazish masalasini olaylik. O'tgan asr boshlarida jadid bobolarimiz bu haqda qancha kuyunib gapirish edilar. Yana bir bor taassuslari bo'lsinki, ulug' ma'rifparvarlarimizning ana shu ogohlantishlari, oradan shuncha vaqt o'tsa-da, hanuzgacha qalbimizga yetib bormayapti, befarq qarayapmiz. Kimgarnidir qoyil qoldirish ilinjida ota-bobolarimizning yetti uxlab tushiga ham kirmagan masosimlarni o'ylab topmoqdamiz. To'yalarimizdagi na milliy urf-odatlarimiz, na o'zbekona uyat-andisha, na ma'naviyat va madaniyat talablariga to'g'ri kelmaydigan "yangilik"larni aytmasizmi?

Tanqliq adabiyotshunos olim G'aybulloh as-Salomonning "Tug'ilgan kuning esdan chiqa chiqsin-u, biroq nima uchun tug'ilganeng esdan chiqmasin", degan gapini hayotimizning oltin quidasiga aylantirishimiz shart. Toki, har bir inson odamiylik matlabi nima ekanini unutmasin.

Xalqimizga Vatanimizga mehr va sadoqat bilan chin dildan xizmat qilish, har qanday sharoitda ham o'z ajdodlariga munisib inson bo'lish hayotimizning ma'no-mazmuniga aylansa, o'zingiz aytинг, dunyoda bundan ham ortiq saodat bormi o'zi?!

Abdushukur hoji MUHAMMADQULOV, mehnat faxriysi,
"Do'stlik" ordeni sohibi,
Samarqand viloyati,
Payariq tumani

Bosh muharrir:
Iqbol Mirzo

Bosh muharrirning
birinchi o'rinosari:
Humoyun Akbarov

Navbatchi muharrir:
Muhamyo Pirnafasova

Sahifalovchi:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Buyurtma: G – 440.
Hajmi: 4 bosma taboq, A2.
Nashr ko'satkichi – 222.
Tashkilotlar uchun – 223.

